

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sandra Kožar

Dinamika in moralne dileme o kolateralni škodi v oboroženih spopadih

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sandra Kožar

Mentorica: red. prof. dr. Ljubica Jelušič

Dinamika in moralne dileme o kolateralni škodi v oboroženih spopadih

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Dinamika in moralne dileme o kolateralni škodi v oboroženih spopadih

Najbolj dramatičen aspekt vojaškega ciljanja so vojaški cilji in kolateralna škoda oz. nenamerna izguba življenj civilistov, poškodbe civilistov in škoda na civilnih objektih. Vojaški cilj in kolateralna škoda sta povezana s skupnim elementom »vojaške prednosti«, čeprav je včasih ta vez zelo slaba in sporadična. Ta povezava je komplementarnega značaja, kar pomeni, da oba koncepta ali rasteta ali padata ...

Ko pride do moralnega vidika oboroženega spopada, ki ima nalogo zmanjšati brutalnost vojne, tradicija pravične vojne opiše neko srednjo možnost v teoretičnem spektru med ekstremnim pacifističnim pogledom, ki zavrača vse vojaško na moralni podlagi, ter ekstremnim vojaškim realističnim pogledom, ki zavrača vse vloge morale v vojni in dopušča, da gre vse skozi z namenom, da se vojna konča, kolikor se le da hitro.

Razvoj bojnih robotov gre v smeri, da bi lahko minimizirali kolateralno škodo, še posebej smrtno žrtve neborcev (civilistov). Vodenje in nadzor pri vojnih robotih bi se morala enakomerno fokusirati na oba aspekta (kaj uničiti in kaj ne uničiti).

V sledeči diplomski nalogi sem pregledala razvijajoče se koncepte bojnih robotov, pripravila model za ugotavljanje rizika razmerja smrtnih žrtev med neborci in borci za robotiziran in konvencionalen napad. Zagovarjala bom teorijo, da uporaba bojnih robotov s pravilnimi navodili za spopad lahko dramatično zmanjša riziko kolateralne škode naproti konvencionalni vojaški operaciji.

Ključne besede: oboroženi spopad, kolateralna škoda, vojaški cilji.

Dynamics and moral issues of collateral damage in armed conflicts

The two most critical aspects of targeting are the concepts of military objective and collateral damage i.e. incidental loss of civilian life, injury to civilians and damage to civilian objects. The concepts of military objective and collateral damage (and thus proportionality) are linked by the common element of "military advantage". However, for a variety of reasons that linkage is somewhat weak and sporadic. This linkage implies a complementary relationship between these two concepts i.e. as either grows or diminishes so does the other..

When it comes to a moral approach to limit the occasions and the brutalities of war, the "Just War" tradition of thought describes a middle ground in the theoretical spectrum between the extreme pacifist position that eschews all war on moral grounds and the extreme military realist position that rejects any role for morality in war, allowing that "anything goes" in order to end a war as quickly as possible.

Developers of combat robots must seek means to minimize collateral damage, specifically non-combatant fatalities. Planning and control of effects produced by combat robotic force should be focused in equal measure on what is not destroyed as well as on what is destroyed. I review emerging concepts of combat robots, propose a model for estimating the risk of non-combatant fatalities, and offer a step toward quantitative comparison of the ratio of non-combatant to combatant fatalities expected in human and robotic engagements. We argue that use of combat robots with the right rules of engagement can dramatically reduce the risk of collateral damage as compared to manned combat operations.

Key words: Armed conflicts, collateral damage, military objectives.

KAZALO

1	Uvod	7
2	Metodološko-hipotetični okvir	9
2.1	Predmet in cilj preučevanja.....	9
2.2	Uporabljena metodologija.....	9
2.3	Hipoteze	9
3	Temeljni pojmi	11
4	Vojaški cilji	14
4.1	Opredelitev vojaških ciljev	14
4.2	Uvod in zgodovina.....	15
4.3	Konvencionalna mednarodno-pravna definicija vojaških ciljev.....	16
5	Kolateralna škoda	19
5.1	Uvod in zgodovina.....	19
5.2	Pravne podlage kolateralne škode v oboroženih spopadih	20
5.3	Pravilo splošnega mednarodnega prava o sorazmernosti	20
6	Odnos vojaških ciljev do kolateralne škode	26
6.1	Uvod in alternative.....	26
7	Dinamika vojaških ciljev in kolateralne škode/sorazmernosti	27
7.1	Uvod.....	27
7.2	Skrb splošne javnosti za kolateralno škodo	27
7.3	Civilna morala.....	28
7.4	Električni sistemi	30
7.5	Medijske hiše	33
7.6	Mostovi	36
7.7	Umikajoče se sile	37
7.8	Povzetek sklepov o odnosu, ki so ga prikazale dinamike	38
8	Etika in moralna dilema kolateralne škode	40

8.1	Etika in teorija »pravične vojne«	40
8.2	Mednarodno pravo in morala.....	43
9	Vpliv robotizacije na kolateralno škodo	50
9.1	Uvod.....	50
9.2	Bojni roboti danes	52
9.3	Operativna uporaba in tehnična izvedljivost bojne robotizirane sile.....	53
9.4	Analiza civilnih smrtnih žrtev (neborcev)	56
9.4.1	Zgodovinski podatki o civilnih smrtnih žrtvah v 20. in 21. stoletju.....	56
9.4.2	Vzroki za civilne smrtne žrtve.....	60
9.4.3	Parametrični model kolateralne škode.....	61
9.4.4	Ocena kolateralne škode v robotiziranem in konvencionalnem oboroženem spopadu	61
9.5	Dognanja vpliva robotizacije na kolateralno škodo.....	64
10	Zaključek	66
11	LITERATURA	68

KAZALO SLIK

Slika 7.1:	Civilne žrtve po bombnem napadu na Herat, Afghanistan, maj 2009	39
Slika 8.1:	Razmerje med načelom nujnosti in načelom humanosti v pravični vojni.....	43
Slika 8.2:	Vplivi in dejavniki moralne odločitve.....	48
Slika 9.1:	Hipotetični scenarij	54

KAZALO TABEL

Tabela 9.1:	Smrtne žrtve borcev in neborcev, razmerje NC/C.....	57
Tabela 9.2:	Ključni parametri in izračuni za robotizirane in konvencionalne borce.....	62

KAZALO GRAFOV

GRAF 9.1: Smrtne žrtve – borci vs. neborci glede na konflikte	58
GRAF 9.2: Razmerje NC/C za mnoge konflikte (razmerje med 0,5 in 2,0)	59
GRAF 9.3: Razmerje NC/C za robotizirane in konvencionalne borce (2).....	63
GRAF 9.4: Primerjava izračunanih razmerij NC/C s tipičnim zgodovinskim primerom ...	64

SEZNAM KRATIC

NC – neborci

C – borci

C2 – vodenje in nadzor (ang. Command and Control)

1 Uvod

Odločitve o strateških vojaških ciljih so vprašanja življenja in smrti. Do zdaj so te odločitve terjale življenja več sto tisoč, če ne celo milijonov ljudi. V oboroženih spopadih je ubitih tudi znatno število civilistov. Poleg civilnih žrtev so odločitve o vojaških ciljih vplivale tudi na najbolj vitalne interese vključenih držav. Odločitve so prispevale tako k določanju poteka vojn kot tudi celo prispevale h končanju le-teh. Oblikovalci strateških ciljev so poleg pravnih morali upoštevati tudi številne druge obstranske dejavnike.

Mediji in nevladne organizacije rutinsko podrobno pregledujejo in ocenjujejo te odločitve. Velik del vsebine se osredotoča na pravni vidik takšnega ciljanja. Moderne vojaške kampanje se pogosto zdijo izdelane na osnovi odločitev o strateških vojaških ciljih. Prepletanje medijev in civilnih žrtev je sedaj lahko pomemben del boja med tekmujočimi strankami. Tako pomembna so bila ta vprašanja, da je terminologija ciljanja vstopila celo v ljudsko zavest javnosti.

Najbolj dramatični vidiki strateškega določanja vojaških ciljev so napadi na vojaške cilje in vsaka posledična kolateralna škoda oz. naključne civilne žrtve. Naključne civilne žrtve, poškodbe in škoda, poznana tudi kot kolateralna/stranska škoda predstavlja eno stran pravila sorazmernosti. Pričakovane naključne civilne žrtve (izraz bom izmenično uporabljala s kolateralno škodo in neborci) se uravnovesijo glede na pričakovano vojaško vrednost napada. To ravnoesje (sorazmernost) pa je eden glavnih dejavnikov ciljanja.

V diplomski nalogi bom obravnavala dva specifična pravna vidika izbire strateškega ciljanja: koncept vojaških ciljev in koncept kolateralne škode. S to primerjavo bom poskušala ugotoviti, ali obstaja povezava med vojaškimi cilji in kolateralno škodo. Ali obstaja kakršnakoli povezava med vojaškimi cilji in naključnimi civilnimi žrtvami? Če obstaja, kakšna je ta povezava? Če se en koncept razširi ali skrči, kaj se zgodi z drugim? Po analizi teh dveh pojmov, njunih odnosov in dinamik bom v nadaljevanju preučevala posledice vseh takih odnosov.

Medtem ko nekatere situacije gotovo potrebujejo tudi obravnavo drugih komponent, so lahko številne ciljne odločitve omejene na ti dve "preprosti" vprašanji: ali je predlagani cilj vojaški cilj in ali obstaja nevarnost nesorazmerne kolateralne škode?

Vsaka analiza »vojne« zakonodaje zahteva določitev osnovnega namena in dinamike tega nenavadnega pravnega reda. Namen vojaškega prava je uravnoteženje vojaških potreb in humanitarnih vprašanj. Pravo oboroženih spopadov temelji na razumnem ravnotežju med

vojaškimi operativnimi potrebami in humanostjo (Green 1993, 353). Tako bom v tretjem delu diplome poskušala dognati, ali je kolateralna škoda moralno sporna in kaj vpliva na sprejemanje odločitev, ki so dejansko slabe za civilno prebivalstvo.

Vojaška potreba in humanost sta "primarna koncepta" zakona o oboroženih spopadih (Fenrick 1982). Vsekakor se večina zagovornikov vojaških zakonov strinja, da je v primeru vojne določena količina trpljenja neizogibna. Priznajajo, da so določene vojaške dejavnosti v skladu z zakonom in da bo kljub temu zagotovo prišlo tudi do trpljenja ljudi, civilistov, torej bo prišlo do kolateralne škode.

Mednarodno humanitarno pravo dejansko pokriva prav to dinamiko in tudi samo ime (humanitarno pravo) poudarja humanitarni vidik vojne. Mednarodno humanitarno pravo je zgolj eden od stebrov, na katerem je bilo zgrajeno celotno vojaško pravo. Nekatere pravne debate se bodo ukvarjale z vojaškimi dejavniki, druge s humanimi načeli. Pri analizi situacije je dajanje prednosti kateremukoli načelu pravno in moralno sporno in upoštevati je potrebno vse dejavnike, tako vojaške kot humanitarne.

Za konec pa se bom poigrala še s hipotetičnim scenarijem, kjer bom uporabila komponente umetne inteligence (robotizacijo in bojne robote) v oboroženih spopadih in opazovala vpliv le-teh na kolateralno škodo. V upanju, da je robotizacija odgovor, ki mi bo pomagal dokazati, da je možno na kolateralno škodo vplivati, jo omejiti ali celo drastično zmanjšati, bom zaključila svoje diplomsko delo z verifikacijo hipotez.

2 Metodološko-hipotetični okvir

2.1 Predmet in cilj preučevanja

Predmet preučevanja v diplomski nalogi je kolateralna škoda. V nalogi bom namenila tudi posebno poglavje vojaškim ciljem, ki je nasprotni pojem kolateralne škode. Pravzaprav pojem kolateralne škode ne more obstajati brez vojaškega cilja, združuje ju pravilo sorazmernosti. Preučila bom odnos med vojaškimi cilji in kolateralno škodo ter poskusila predstaviti moralno komponento nenamerne škode. V zadnjem delu naloge bom predstavila tudi teoretično rešitev (robotizacijo in bojne robote), ki bi lahko drastično zmanjšali obseg kolateralne škode v oboroženih spopadih. Cilj diplomske naloge je predstaviti, da je kolateralna škoda del vsakega oboroženega spopada in da je v primeru neupoštevanja pravila sorazmernosti lahko tudi moralno sporna. Uporaba komponent umetne inteligence v bojevanju lahko občutno zmanjša ali celo izniči riziko kolateralne škode.

2.2 Uporabljena metodologija

Pri svojem diplomskem delu sem uporabila naslednje metode družboslovnega raziskovanja:

- Metoda analize vsebine relevantnih pisnih virov s področja kolateralne škode in robotizacije.
- Analiza sekundarnih virov (knjig, člankov, internetnih člankov) je uporabljena pri opredeljevanju temeljnih pojmov, prav tako pri opisovanju kolateralne škode in robotizacije ter povezanosti teh dveh elementov.
- Deskriptivno metodo sem uporabila pri opredeljevanju temeljnih pojmov.
- Zgodovinsko metodo sem uporabila pri opisovanju zakonske podlage za kolateralno škodo.
- Študijo primera sem uporabila pri teoretičnem dokazovanju povezanosti robotizacije in kolateralne škode.

2.3 Hipoteze

- I. Kolateralna škoda je neizogibna posledica vsakega oboroženega spopada. Kolateralna škoda v oboroženih spopadih je moralno sporna.

- II. Vnos komponent umetne inteligence (robotizacije) v oborožene spopade lahko kolateralno škodo ublaži, zmanjša ali celo izniči.

3 Temeljni pojmi

Vojno pravo (law of war): pravo, ki se uporablja v primeru oboroženih sovražnosti in vključuje tudi nevtralnostno pravo (Sancin idr. 2009, 33).

Mednarodno humanitarno pravo (international humanitarian law): vsa pravila in načela mednarodnega pogodbenega in običajnega prava, ki urejajo ravnanje posameznikov z namenom zmanjšati trpljenje ljudi in škodo na objektih in okolju v času oboroženih spopadov (Sancin idr. 2009, 35).

Načelo humanosti (principle of humanity): prepoveduje vsakršno povzročanje trpljenja, poškodb in škode, ki niso dejansko potrebni za doseganje legitimnih vojaških namenov (Sancin idr. 2009, 35).

Načelo razlikovanja (principle of distinction): določa, da morajo v oboroženih sovražnostih stranke vedno razlikovati civilno prebivalstvo od borcev in civilne objekte od vojaških ciljev. Napade se lahko samo vojaške cilje (Sancin idr. 2009, 34).

Načelo sorazmernosti (principle of proportionality): zahteva, da izgube, ki so posledica vojaških akcij, niso prekomerne v razmerju do pričakovane vojaške prednosti. Predstavlja zvezo med načeloma vojaške nujnosti in humanosti (Sancin idr. 2009, 35).

Udeleženci oboroženih spopadov (participants in armed conflicts): vse kategorije oseb, ki kakorkoli sodelujejo v oboroženih spopadih ali so z njimi prizadete (Sancin idr. 2009, 34).

Borci (combatants): pripadniki oboroženih sil stranke v spopadu (razen medicinskega osebja in vojaških duhovnikov), ki imajo pravico neposredno sodelovati v sovražnostih. Status borcev pridobijo tudi prebivalci določenega območja, ki ni bilo okupirano, kadar se spontano z oboroženo silo uprejo bližajočemu sovražniku, ne da bi se imeli čas organizirati v redne oborožene sile (Sancin idr. 2009, 33).

Neborci (non-combatants): vsi posamezniki, ki ne sodelujejo v sovražnostih in so upravičeni do zaščite pred učinki oboroženih spopadov (Sancin idr. 2009, 35).

Oborožene sile (armed forces): vse organizirane oborožene sile, skupine in enote pod poveljstvom, ki so strani v oboroženem spopadu, ki ji pripadajo, odgovorne za vodenje svojih podrejenih, tudi če jih zastopa vlada ali druga oblast, ki je nasprotna stran ne priznava. V svoje oborožene sile, če o tem uradno obvesti drugo stran v spopadu, lahko država vključi tudi paravojaške enote ali oboroženo službo za vzdrževanje reda (Sancin idr. 2009, 35).

Kolateralna škoda ali postranska škoda (angl. collateral damage) je naključna izguba življenj civilistov, poškodbe civilistov ali povzročitev materialne škode na civilnem premoženju, do katerih pride med vojaškim delovanjem proti odobrenim vojaškim ciljem (Sancin idr. 2009, 336).

Kolateralna škoda so nenamerne in nezaželene žrtve med civilisti ali materialna škoda, ki jo ognjeno delovanje lastnih sil povzroči v bližini cilja (Brinc, 2006: 59).

Vojaški cilj (angl. military objective ali military target): po mednarodnem pravu oboroženih spopadov so napadi lahko usmerjeni izključno na vojaške cilje (Sancin idr. 2009, 142–44).

Za vojaški cilj šteje objekt, ki hkrati izpolnjuje naslednje pogoje:

1. učinkovito prispeva k vojaški akciji po svoji naravi, lokaciji, namenu ali uporabi;
2. njegovo popolno ali delno uničenje, zavzetje ali nevtralizacija ustvarja določeno vojaško prednost (Sancin idr. 2009, 142–44).

Vojaški cilj je jasno definiran, odločilen in dosegljiv cilj, proti kateremu mora biti usmerjeno celotno vojaško delovanje (Brinc, 2006: 195).

Robotizacija je znanje in tehnologija o robotih, njihovem dizajnu, proizvodnji in uporabi. Potrebuje veščino elektronike, mehanike, softvera in človeka, ki bo upravljal robota na terenu (Douglass idr. 2004, 1).

Kljub veliki raznolikosti robotov glede videza in sposobnosti delijo vsi roboti fiziognomijo mehanične, gibljive strukture, podrejene določeni obliki kontrole. Struktura robota je večinoma mehanska. Imenujemo jo lahko tudi kinematična veriga, saj je njena naloga sorodna nalogi okostja pri človeku. Veriga je formirana iz veznih členov (kosti), sprožilcev

(mišice) in stikov, ki omogočajo robotu eno ali več stopenj svobode (Douglass idr. 2004, 11).

Robot je univerzalen mehanizem, ki lahko tako kot človek opravlja razne naloge, pod pogoji, ki so znani vnaprej (Shapiro 1992, 1375).

Vojaške robotske sisteme delimo na avtonomne, polavtonomne in daljinsko vodene umetne sisteme ali vozila, ki opravljajo vojaške naloge, za katere se smatra, da so prenevarne za ljudi (Shaker 1988, 4).

Morala je skupek predpisov, norm, vrednot, idealov ipd., ko so sankcionirali s posebno notranjo, subjektivno sankcijo, ki jo subjekt, posameznik uporablja na samem sebi zaradi morebitnega kršenja omenjenih npravstvenih postavk. Dvig morale, da je slednja še bolj učinkovita, se pojavi, ko zadevo ponotranjimo oz. posvojimo. Lastnost morale je samostojnost, kar pomeni, da ne potrebujemo zunanjih dejavnikov, da bi nas nadzirali. Poenostavljeno, slaba vest posameznika bolje obvladuje kot zunanje sankcije (Sruk 1999, 305).

4 Vojaški cilji

4.1 Opredelitev vojaških ciljev

Po mednarodnem pravu oboroženih spopadov so napadi lahko usmerjeni izključno na vojaške cilje. (Sancin idr. 2009, 142–44).

Vojaški cilji (angl. military objective ali military target) vključujejo:

- borce (pripadnike oboroženih sil, brez medicinskega osebja in duhovnikov), njihovo orožje, vojaška vozila, opremo in naprave;
 - druge objekte, če ti prispevajo k vojaški prednosti nasprotnika (npr. mostove, komunikacijske stolpe, elektrarne, proizvodne obrate za goriva).
- (Sancin in drugi 2009, 142–44).

Za vojaški cilj šteje objekt, ki hkrati izpolnjuje naslednje pogoje:

1. učinkovito prispeva k vojaški akciji po svoji naravi, lokaciji, namenu ali uporabi;
2. njegovo popolno ali delno uničenje, zavzetje ali nevtralizacija ustvarja določeno vojaško prednost (Sancin idr. 2009, 33–35).

Savin Jogan v svojem delu Mednarodno humanitarno/vojno pravo (1997, 30) našteva naslednje vojaške cilje:

- oborožene sile z izjemo medicinskega in verskega osebja, njihova vojaška oprema;
- zgradbe, ustanove in lokacije, v katerih so nameščene oborožene sile in njihova oprema;
- drugi objekti, ki po svoji naravi, lokaciji, namenu ali uporabi pomembno prispevajo k vojaški akciji;
- objekti, katerih popolno ali delno uničenje ali nevtralizacija utegne v določenih situacijah nuditi pomembno vojaško prednost eni od strani v spopadu.

Vasilika Sancin in drugi navajajo tudi, da napadi na vojaške cilje, ki povzročajo kolateralno škodo (angl. collateral damage), niso prepovedani, v kolikor je pri vojaški akciji upoštevano načelo sorazmernosti (proporcionalnosti) (Sancin idr. 2009, 33–35).

Prepovedani pa so napadi na civiliste in civilne objekte (vključno z represalijami). Za civilne objekte velja, da so to vsi objekti, ki niso vojaški objekti. Civilni objekti lahko postanejo tudi vojaški cilji, če obstaja dvom, da se objekt uporablja tako, da učinkovito

prispeva k vojaški akciji. Vojaški cilj pa to tudi ostane, čeprav se v njem nahajajo civilisti (Sancin idr. 2009, 33–35).

4.2 Uvod in zgodovina

Koncept vojaškega cilja je ključnega pomena, ker brez tega koncepta ne bi deloval eden izmed absolutnih temeljev vojaške zakonodaje, tj. načelo razlikovanja. Načelo razlikovanja zahteva, da "naj bi stranke v sporu vedno razlikovale med civilno populacijo (neborci) in borci v vojni, med civilnimi cilji in vojaškimi cilji ter v skladu s tem usmerjali svoje delovanje le proti vojaškim ciljem." (Holland 2002, 8–9).

Očitno je, da nihče ne more omejiti svojih napadov le na vojaške cilje, če ti niso definirani. Pomembnost razlikovanja med vojaškimi cilji in civilnimi cilji se ne more dovolj poudariti. "Razlikovanje omogoča glavno mejo obrambe proti metodam barbarstva v vojskovanju." Je "srce in duša vojaškega prava" ter prikazuje osnovno dinamiko vojaškega prava. Vojaški cilji so vključeni in sprejemajo vojaške potrebe, a je civilistom in njihovim ciljem prizaneseno, s čimer se zadovolji potreba po humanosti (Holland 2002, 8–9).

Glede na navedeno je nekoliko presenetljivo, da tako ključen koncept, kot so vojaški cilji, ni bil uspešno uzakonjen do leta 1977 v dodatku protokola k Ženevski konvenciji 12. 8. 1949 in v povezavi z zaščito žrtev mednarodnih oboroženih spopadov (Protokol I). Izraz sam in začetni poskus uzakonjenja se je pojavil v letih 1922–1923 s haaškimi pravili zračnega vojskovanja (The Hague Rules of Air Warfare 1923). Vendar ta pravila kot taka nikoli niso bila sprejeta v nobenem sporazumu. Kljub temu, kot je napisal Horace Robertson (v Holland 2002, 10) v svojem odličnem članku o vojaških ciljih, so haaška zračna pravila iz leta 1923 obrodila sadove v Protokolu I. Mednarodni odbor Rdečega križa (ICRC) je leta 1956 oblikoval osnutek pravil za omejevanje nevarnosti, ki se pojavijo za civilno populacijo v vojnih časih (ICRC predlog pravilnika 1956), nadalje so dunajska konferenca ICRC leta 1965, teheranska mednarodna konferenca o človekovih pravicah leta 1969, resolucije generalnih skupščin združenih narodov leta 1968 in 1970 ter resolucija s seje v Edinburgu Inštituta mednarodnega prava leta 1969 vse prispevale k razvoju prvotne oblike oz. koncepta vojaškega cilja iz leta 1923 (Holland 2002, 10).

To pomanjkanje dogovora glede definicije vojaških ciljev pred letom 1977 se verjetno lahko razloži s kontekstom vojskovanja, ki je prevladoval pred prvo svetovno vojno. V bolj preprosti dobi 19. stoletja so odgovorni vojskovodje preprosto vedeli, kateri cilji so bili zakoniti. Večinoma so svoje napade usmerjali proti očitnim borcem in vojaškim

strojem, ki so se bojevali proti njim. Le občasno so se zgodili napadi na civilne cilje, npr. v primerih obleganja, ko je civilno prebivalstvo trpelo predvsem zaradi posrednega izvajanja sile. Težav pri konceptu razlikovanja ni bilo predvsem zaradi omejenega obsega orožja in "vidnega polja" bojevanja (Holland 2002, 11).

Oborožene sile so se borile na bojnih poljih (odprtih terenih), civilna populacija in njena infrastruktura pa sta bili relativno varni pred vojaškim delovanjem. Uničenje je bilo na splošno omejeno na ozek pas, kjer sta se sestali nasprotujoči si sili. Bitke so se redko odvijale v naseljenih predelih. Vloga naselij in mest je bila večinoma omejena na zagotavljanje lokacije za parade v primeru zmage (Holland 2002, 11).

V globalnih oboroženih spopadih 20. stoletja pa je postalo očitno pomanjkanje definicije vojaških ciljev. Prva svetovna vojna in rojstvo zračnih sil sta jasno izpostavili nove nevarnosti. Začelo se je vsesplošno uničevanje tako vojaških kot civilnih ciljev zaradi bombnih napadov. Seveda je bila grožnja, ki jo je predpostavljala prva svetovna vojna, več kot realizirana tudi z drugo svetovno vojno. Mnogi narodi so izvedli velike napade na praktično vse države v Evropi in Aziji, ki so za seboj pustili predvsem vsesplošno opustošenje. Ta travma je bila tudi glavna spodbuda za sprejetje številnih pravil Protokola I leta 1977, vključno z opredelitvijo vojaških ciljev (Holland 2002, 12).

4.3 Konvencionalna mednarodno-pravna definicija vojaških ciljev

Vojaški cilji so opredeljeni v Protokolu I (52. člen, 2. odstavek) kot "tisti cilji, ki po naravi, lokaciji, namenu ali uporabi učinkovito prispevajo k vojaškim dejanjem in katerih skupno ali delno uničenje, zavzetje ali nevtralizacija v okoliščinah, ki prevladujejo v tistem času, zagotavljajo določeno vojaško prednost." (Ženevska konvencija 1949, Protokol I 1977).

Ta definicija ima tudi dvostopenjski test. Vojaški cilj mora hkrati zadovoljiti oba sledeča kriterija: njegova narava, lokacija, namen ali uporaba morajo imeti učinkovit prispevek k vojaškim dejanjem; in njegovo skupno ali delno uničenje, zavzetje ali nevtralizacija v okoliščinah, ki prevladujejo v tistem času, morajo zagotavljati določeno vojaško prednost. Potrebno je upoštevati, da je ta definicija omejena le na cilje, torej se ne ukvarja z osebjem oboroženih sil.

"*Narava*" ciljev se nanaša na neposredno uporabo stvari in objektov s strani oborožene sile (orožje, vojaška vozila, vojašnice, utrdbe, vojaška poveljstva/štabi ipd.).

"*Lokacija*" se nanaša na geografsko območje posebne vojaške pomembnosti. Takšna območja sama po sebi nimajo nobene vojaške vrednosti, a so v določenih okoliščinah, ki

so prevladovale v tistem času, postala vojaško kritična. Primeri takšnih območij so gorski prelazi, plitvine v rekah ali druga specifična geografska območja.

"*Namen*" se nanaša na predvideno uporabo nekega cilja. Kot primer lahko navedemo tovarno tovornih vozil, ki ima v času miru civilni namen, vendar v času vojne izdeluje in dobavlja veliko število tovornih vozil za potrebe oborožene sile. Tako postanejo legitimni vojaški cilji, saj namen ni več izključno civilni.

"*Uporaba*" se nanaša na trenutno funkcijo cilja, ne glede na njegovo naravo. Za primer lahko navedemo hotel ali šolo. Čeprav je po naravi objekt popolnoma civilne narave, ga v primeru, ko ga vojaške sile uporabljajo, lahko opredelimo kot pomemben vojaški cilj. Prav tako je bila uporaba taksijev v Parizu na začetku prve svetovne vojne za transport vojakov na fronto še en primer, kako trenutna uporaba lahko normalni civilni cilj spremeni v pomemben vojaški cilj.

Vojaški cilj mora imeti tudi učinkovit doprinos k vojaški akciji. V vojaških akcijah je most lahko zelo pomemben vojaški cilj, toda most v zelo oddaljenem področju, daleč od vojaških spopadov, verjetno ne bi imel pričakovanega doprinosa, kot most, ki je v središču vojaškega dogajanja. Nasprotno pa doprinos cilja k vojaškim dejanjem ne rabi biti direktno/neposredno povezan z bojnimi aktivnostmi. Če bi vojaški poveljnik ocenil, da je potrebno uničiti nekaj hiš, da bi omogočil večjemu številu oklepnikov prečkanje nekega naselja, je tako uničenje legitimno.

Uničenje, zavzetje ali nevtralizacija nekega cilja morajo zagotoviti definitivno vojaško prednost, torej mora biti vojaška prednost konkretna in zaznavna.

Naslednji pomemben dejavnik pri konvencionalni opredelitvi vojaških ciljev je časovna zahteva. Uničenje, zavzetje ali nevtralizacija morajo zadostiti potrebi po gotovi vojaški prednosti "v okoliščinah, ki prevladujejo v tistem času". (Ženevska konvencija, Protokol I, člen 52, 2. odstavek). Seveda vsak sposoben vojaški poveljnik upošteva, kaj bo realizacija vojaškega cilja prinesla v prihodnosti. Vendar pa obstaja meja, kako oddaljene so lahko prihodnje koristi, ki še opravičujejo legitimne vojaške cilje. Prav tako obstajajo okoliščine, ko nekateri, prej legalni cilji, prenehajo veljati kot vojaški cilji. Cilji in sezname ciljev morajo biti redno ponovno pregledani, saj se s tem zagotovi, da so ti cilji ohranili lastnosti, ki so jim prvotno omogočile pravno pojmovanje kot vojaški cilji.

Določanje vojaških ciljev preprosto zahteva, da se dosežajo določeni standardi.

Če se ti standardi ne dosežejo, potem je cilj po zakonu civilni cilj in se ga ne sme napasti. Ta izvzet položaj se izvrši po Protokolu I, 52. člen (1), ki določa, da so "civilni predmeti

vsi predmeti, ki niso vojaški cilji, kot je opredeljeno v 2. odstavku." Nadaljnja domneva iz sporazuma o civilnemu statusu predmetov, ki so po navadi namenjeni le civilni uporabi, je določena v 52. členu, 3. odstavku, ki navaja, da "če obstaja dvom, ali naj se predmet, ki se po navadi uporablja za civilne namene, kot so mesta čaščenja, hiše ali druge zgradbe ali šole, dejansko uporabi kot učinkovit prispevek k vojaškemu delovanju, naj se domneva, da se tega predmeta ne uporabi tako." Ta domneva ne velja za dvojno vojaško-civilno uporabo predmetov.

Oblikovalci zgoraj navedenega standarda o vojaških ciljih so nameravali, da bo vojaško osebje sposobno uporabljati ta standard v boju, da bi vodil njihove odločitve. Njegovo vodilo je dragoceno, a komentatorji priznavajo, da ga ne bo vedno preprosto uporabiti. Vsebuje veliko subjektivnih elementov. Seveda ne obstaja "fiksna meja" med civilnimi in vojaškimi cilji.

Standardi, na podlagi katerih se presoja vojaško osebje te naloge, so standardi preproste razumnosti in iskrenosti. Poleg zakona imajo podobne dileme in naloge z enakimi stopnjami težavnosti vojaški strokovnjaki vsak dan zaradi njihovih notranjih zahtev, da bi vpeljali orožno disciplino, ohranili red, preprečili izgubo ključnih virov, kot je strelivo, in nešteto drugih obveznosti. Dejansko vojni zakon od vojaškega osebja zahteva bojevanje z enakim zadržkom in previdnostjo, kot bi ju uporabili, če bi zavzemali nazaj svojo lastno vas in osvobajali svoje someščane.

5 Kolateralna škoda

5.1 Uvod in zgodovina

Kot je bilo omenjeno v uvodu, kolateralna škoda je eden izmed dveh pojmov, ki ju obravnavam v svoji diplomski nalogi. Kolateralna škoda je tudi ena izmed dveh komponent pravila sorazmernosti oz. proporcionalnosti. Načelo sorazmernosti je pravno pravilo, ki zahteva, da mora obstajati sprejemljiv odnos med vojaškimi prednostmi, ki se jih pričakuje od vojaških dejanj, ter kolateralno škodo, ki prizadene civiliste in civilna ozemlja v času vojskovanja.

Pomembno je izpostaviti, da pravilo sorazmernosti nikoli ne dopušča namernega napada na civiliste. Poleg tega je ta koncept odlična ilustracija osnovne dinamike, na kateri temelji vojno pravo. Sorazmernost oz. proporcionalnost uravnoveša vojaške potrebe in humanost. (Protokol I, člena 51 in 57). Dovoljuje napade na vojaške cilje, kjer so nenamerne civilne žrtve neizogibne, a le ko so te izgube v sorazmerju s pričakovanimi vojaškimi prednostmi (Holland 2002, 24).

Zgodovinsko gledano je načelo sorazmernosti malo nejasno in se ni vedno dosledno izvajalo. Načelo ni bilo izrecno napisano do Protokola I. Vseeno pa lahko najdemo vsaj elemente koncepta sorazmernosti v zgodnejših zakonih vojnih organov. Npr. Pravila o zračnem bojevanju iz leta 1923 v 24. členu, 4. odstavku, navajajo: "Bombardiranje mest, vasi in naselij, bivališč ali zgradb je legitimno, če obstaja razumna domneva, da je vojaška koncentracija dovolj velika, da upraviči takšno bombardiranje, pri čemer se ozira na nevarnost za civilno populacijo." Podobno je leta 1933 James M. Spaight, britanska avtoriteta na področju prava zračnega vojskovanja, zapisal, da ob zračnem napadu na gosto poseljen del, ki "bi zelo verjetno vključeval katastrofalne izgube civilnih življenj, letala ne smejo izvesti bombardiranja." (Spaight 1933, 210).

Vendar je bilo uporabo tega koncepta v času 2. svetovne vojne težko opaziti.

Prva zapisana beseda o omejitvah pri vodenju sovražnosti je nastala v 6. stoletju pr. n. št. Zapisal jo je kitajski bojevnik Sun Tzu v svojem delu Umetnost vojne (ang. The Art of War). V pravilih opredeljuje humana vodila, kot so: "Poveljnik vojske je odgovoren za ljudi in usodo domovine, poveljnik mora upoštevati vojne ujetnike, vzdržati se mora nepotrebnega nasilja in ne sme popolno uničiti nasprotnika." Prav tako je podal naslednja navodila: "V vojnih operacijah je bolje ohraniti narod nedotaknjen, kot uničen. Bolje je ohraniti vojsko nedotaknjeno, kot uničeno ... Bolje je ohraniti četo nedotaknjeno, kot uničeno."

Iz Indije izhaja Manujev zakonik, ki je veljal kar štiristo let (od leta 200 pr. n. št. do leta 200 po n. št.). "Vojak ne sme ubiti nasprotnika s skritim orožjem, ne sme napasti nasprotnika, ki se je predal, in ne bojevnika, ki ni pripravljen za borbo (ranjen ali beži).

5.2 Pravne podlage kolateralne škode v oboroženih spopadih

Kolateralno škodo v oboroženih spopadih urejajo norme mednarodnega humanitarnega prava. Določbe in pravila o kolateralni škodi vsebujejo naslednji dokumenti:

- Lieberjev kodeks (1863),
 - Četrta Haaška konvencija o zakonih in običajih na kopnem (1907),
 - Četrta Ženevska konvencija za zaščito civilnih oseb med vojno,
 - Pravilnik o zakonih in običajih vojn na kopnem (1907),
 - Deveta Haaška konvencija o bombardiranju s strani pomorskih sil (1907),
 - Dopolnilni Protokol k Ženevskim konvencijam (12. avgust 1949),
 - Prvi dopolnilni protokol (1977),
 - Drugi dopolnilni protokol (1977),
 - Drugi Protokol k Haaški konvenciji o varstvu kulturnih dobrin (1954),
 - Nürnberški Statut z Načeli mednarodnega prava,
 - Rimski Statut,
- (Pečenik 2012, 21–24).

5.3 Pravilo splošnega mednarodnega prava o sorazmernosti

Splošno pravilo glede sorazmernosti na področju prava oboroženih konfliktov je trikrat določeno v Protokolu I v členih 51 (5) (b), 57 (2) (a) in 57 (2) (b). V vseh treh je definiran nesorazmeren napad kot "napad, od katerega se lahko pričakuje, da bo povzročil nenamerno izgubo civilnih življenj, poškodbe civilistov, škodo civilnim objektom ali kombinacijo vsega navedenega, kar bi bilo pretirano v odnosu do konkretnih in neposrednih pričakovanih vojaških prednosti."

Medtem ko naj bi se popolnoma izogibali civilnim izgubam, če je to le možno, je na drugi strani povsem razumljivo, da to vedno ni možno. "Niso vse civilne žrtve v času vojne nezakonite." (Protokol I 1977, 51. člen). Splošna imuniteta, ki jo uživajo civilisti, ni absolutna. Celo kritiki vojaških spopadov priznavajo vojno pravo, ki ne prepoveduje vseh civilnih žrtev (Holland 2002, 25).

Pravilo proti nesorazmernim nenamernim civilnim žrtvam je eno najbolj spornih področij vojnega prava, vsaj v javni sferi. Pravilo je polno "težav" (lukenj).

Glavna praktična in konceptualna težava tega pravila je, da zahteva presojo in ravnovesje dveh zelo različnih vrednosti ter oceno, kateri dati prednost. Prva vrednost je vsota izgub civilnih življenj, civilnih poškodb in škode na civilnih objektih zaradi vojaškega napada. Druga vrednost je konkretna in neposredna pričakovana vojaška prednost, ki bi bila posledica uničenja cilja. Preprosto ni objektivnega načina vrednotenja dveh tako različnih variabel. Očitno je, da morajo biti takšna tehtanja izjemno subjektivna (Holland 2002, 26).

Poleg zgoraj navedene dileme, se pojavljajo vsaj še tri podvprašanja, povezana s pravilom sorazmernosti. William Fenrick (1997, 546) skupno zastavlja 4 pomembna vprašanja:

- 1) Kakšne so relativne vrednosti, ki določijo vrednost pridobljene vojaške prednosti, ter vrednost poškodovanih neborcev (civilistov) in/ali vrednost škode civilnih objektov?
- 2) Kaj je vključeno ali izključeno v izračunu skupne vsote?
- 3) Kakšen je standard merjenja v času in prostoru?
- 4) V kolikšni meri je vojaški poveljnik obvezan izpostavljati svoje sile nevarnosti, da bi omejil civilne žrtve ali škodo na civilnih objektih?

Dilema, ki jo predstavlja prvo vprašanje, je že predstavljena zgoraj. Na kratko lahko povzamemo z vprašanjem: Kakšna je relativna vrednost pridobljene vojaške prednosti in kakšna je relativna vrednost kolateralne škode ter kako to primerjati?

Drugo vprašanje (kaj je vključeno oz. izključeno v izračunu te vsote) se lahko nanaša na mnoge dejavnike, a se najbolj navezuje predvsem na dilemo, kako izračunati nenamerne izgube – kolateralno škodo. Hays Parks dokazuje, da ni vse tako, kot se sprva zdi pri tabeliranju nenamernih izgub. Pravzaprav se odgovornost za kolateralno škodo pogosto razdeli med napadalca in branilca. (Protokol I, 51. člen). Pojavlja se veliko vprašanj o odgovornosti za nenamerne civilne izgube. Primer, ki ga je ponazoril Hays Parks, predstavlja inherentno kompleksnost tega vprašanja. Ali vključiti civiliste, ki so jih ubile njihove lastne protiletalske sile? Ali šteti civiliste, ki so umrli zaradi bomb, ki so jih preusmerili z raznimi obrambnimi ukrepi? Ali vključiti tiste, ki namenoma niso bili evakuirani s strani njihove lastne vlade? Jasno je, da ne moremo vsako civilno smrt po nekem napadu šteti za kolateralno škodo. Če bi to storili, bi bilo to zavajajoče in mogoče

nepošteno. Kolateralne škode ne moremo enostavno oceniti s preprostim štetjem trupel (Parks 1990, 153–54).

Obstaja še en zaplet pri reševanju problema nenamernih civilnih izgub, zlasti pri upoštevanju reakcij javnosti na takšne dogodke. Povezan je z drugačno naravo učinkov kot koncept sorazmernosti. Kolateralne civilne izgube so pogosto konkretne, dramatične in čustvene. Kontrastna vrednost vojaške prednosti pa je običajno zelo abstraktna. Po navadi je ni možno fotografirati in v najboljših primerih ima le utišen čustven učinek.

Javnost se bo bolj čustveno odzvala na kolateralno škodo kot pa na doseženo vojaško prednost z uničenjem vojaškega cilja. Ti nesimetrični javni odzivi pogosto vodijo k nerealističnim pričakovanjem javnosti, ko gre za natančnost orožja, ki ima komponente umetne inteligence. Javnost ne pričakuje le pametnega orožja, ampak nezmotljivo orožje.

Tretje vprašanje Williama Fenricka se je nanašalo na merjenje časa, ker se nanaša predvsem na pričakovano vojaško prednost. Pri uravnoteženju civilnih izgub, ali naj vojaški poveljnik upošteva vojaške prednosti uničenega mostu za naslednji dan? Teden? Mesec? Leto? V kakšnem časovnem obdobju se računajo civilne izgube? Vojaški poveljnik, ki izvaja napad, je lahko v zelo slabem položaju za presojanje o tem, kako hitro lahko nasprotnik popravi električno mrežo vsaj za nujne primere. Po navadi ne more z nobeno stopnjo gotovosti poznati virov nasprotnikov, še manj pa njihove prioritete (Fenrick 1997, 546–51).

Kako naj se potemtakem uporablja koncept sorazmernosti? Ali je sam po sebi tako pomanjkljiv, da se ga ne da smiselno uporabiti? Očitno ne obstaja matematična formula, ki bi uravnotežila pričakovano kolateralno škodo in pričakovano vojaško prednost. Vojaški poveljnik bo moral sprejeti odločitev na osnovi dobre vere, iskrenosti in kompetentnosti. Kot je bilo že izpostavljeno, takšne sodbe izkušenih bojnih poveljnikov verjetno ne bodo enake odločitvam pravnikov za človekove pravice. In prav je tako. Vojni poveljnik ima velik obseg odgovornosti, vključno z uspešno izpeljavo svoje misije in spoštovanjem zakonodaje o oboroženih spopadih. Odločitve o sorazmernosti so tako zelo subjektivne narave in mnenja različnih izkušenih vojnih poveljnikov se bodo od časa do časa razlikovala.

Ta subjektivnost je široko priznana. Različni mehanizmi za izvrševanje, ki so povezani s kazenskimi kršitvami pravila sorazmernosti, tudi uspešno priznavajo to subjektivnost.

Protokol I, 85. člen, obravnava hude kršitve Protokola I bolj podrobno v 3. odstavku – povzročanje prekomernih civilnih izgub. Prav slednje je huda kršitev, a le ko se to stori namenoma in ko pride do smrti ali resnih poškodb in ko je bilo to storjeno "z *znanjem*, da bo ta napad povzročil prevelike izgube."

Enako kršitev prepoznava tudi Mednarodno kazensko sodišče (ICC). Eden izmed potrebnih elementov tega kaznivega dejanja je, da "je storilec vedel, da bo napad povzročil" nedovoljeno stopnjo izgube oz. preveliko kolateralno škodo. Ti dodatni elementi v delu hudih kršitev Protokola I, statuta ICC in njegovih povezanih dokumentov so dokaz, da oblikovalci teh dokumentov prepoznajo, da so določitve o sorazmernosti zelo subjektivne in da so takšne odločitve lahko tudi napačne in mednarodno sodno preganjane. Po drugi strani pa bi moral v realnosti, da bi bil poveljnik obtožen za hujšo kršitev pravil, biti napad tako nesorazmeren, da bi dejansko nakazoval na nameren napad na civilno populacijo.

Poveljnikove odločitve o sorazmernosti bodo zakonito ocenjene na osnovi informacij, ki so jih imeli poveljniki v tistem trenutku, ko so morali sprejeti te odločitve.

Standard je določen v Protokolu I in jasno predviden, da služi kot vodilo tistim, ki načrtujejo napad. Pričakovane civilne izgube je potrebno primerjati s *pričakovanimi* konkretnimi in neposrednimi vojaškimi prednostmi. Takšni načrti morajo nujno temeljiti na pričakovanjih o tem, kaj naj bi se zgodilo v prihodnosti. Pravilo sorazmernosti potrebuje presojanje različnih prihodnjih napovedanih dogodkov in je torej aktivnost, ki je polna resnične negotovosti (Protokol I 1977, 51. in 57. člen).

Nadaljnji vidik sorazmernosti je stopnja ukaza, na kateri je bila vložena pravna odgovornost za takšne odločitve. Jasno je, da se po navadi takšne odločitve sprejemajo na relativno visokih ravneh. Posamezni poveljniki tankov in piloti morda nimajo potrebnega znanja, da bi presodili neposredne in konkretne pričakovane vojaške koristi zaradi svoje majhne vloge v napadu (Parks 1990, 176). Zelo verjetno ne bodo vedeli za vse, kar je na kocki. Švica in Avstrija sta med pogajanja za Protokol I nakazali, da odločitev o sorazmernosti ni možno sprejemati na nižjih ravneh, ampak na višjih ravneh poveljevanja (Levie 1980, 332–33).

Predlagana stopnja naj bi bila na ravni divizije (Fenrick 1982, 108). Po drugi strani pa je to načelo, ki bi ga lahko vojak upravičeno in pričakovano uporabil pri zavlačevanju napada na dodeljeni cilj. Za primer lahko navedemo napad na določeno stavbo, v kateri naj bi se nahajale nasprotnikove oborožene sile, dejansko pa se na mestu ugotovi, da so v

notranjosti tudi otroci. Z uporabo pravila sorazmernosti lahko poveljnik začasno prekine napad, dokler ne dobi novih navodil.

Obstaja pa tudi ena pomanjkljivost pravila sorazmernosti, kot je kodificirano v Protokolu I, saj poveljniku ne dopušča kalkulirati varnosti svojega osebja oz. sil. Pravilo sorazmernosti, kot je določeno v Protokolu I, je dovolj fleksibilno, da se prilagodi tej skrbi. Izraz vojaške prednosti je prav tako dovolj fleksibilen, da se vanj vključi tudi pridobitve in izgube, ki se jih pričakuje od danih vojaških operacij. Z napadom na sovražnikove sile na račun velikih izgub lastnih sil se pridobljena vojaška prednost zmanjša ali pa celo izgine (Holland 2002, 33).

Pravilo sorazmernosti je kritizirano zaradi preširoke definicije, saj ima pravno gledano šibkosti, ki se jih da izkoristiti. Pojavlja se vprašanje, ali je potemtakem pravilo sorazmernosti preveč elastično, zapleteno in težko uporabno. Ali je lahko sploh katerikoli poveljnik odgovoren za veliko število nenamernih civilnih smrti na katerikoli stopnji? Obstajata vsaj dve omejitvi glede kršitev nesorazmernih civilnih izgub, ki bosta verjetno sprožili mehanizme nadzora.

1. Nesorazmeren napad je lahko kazensko sankcioniran, če ima za posledico toliko kolateralne škode kot nameren napad na civilno populacijo.
2. V primeru ponavljajočih se napadov bi lahko upravičeno sklepali, da kumulativni učinki takšnih dejanj niso v skladu z mednarodnim pravom. Dejansko lahko ta vzorec vojaškega ravnanja pretirano ogrozi življenja in premoženje civilistov, kar je v nasprotju z zahtevami humanosti. Lahko se še vedno zgodi, da posamezni napadi na vojaške cilje, ki povzročajo nenamerno škodo civilistom, čeprav lahko dvomimo o njihovi zakonitosti, vseeno propadejo zaradi ohlapnih predpisov Protokola I, členov 57 in 58 (ali zaradi ustreznih splošnih pravil) (Holland 2002, 34–35).

Ni presenetljivo, da so se zaradi tako subjektivnega, čustvenega in zapletenega koncepta pojavile nekatere napake in napačne predstave.

- Prva napaka je, da je pravilo sorazmernosti uporabno v spopadih med vojaškimi silami.

Formulacija sorazmernosti se nanaša le na "nenamerno izgubo *civilnih* življenj, poškodbe *civilistov*, poškodbe *civilnih* objektov." Besedilo se ne nanaša na vojaške žrtve ali vojaške izgube. Vsak vsaj malo sposoben vojaški poveljnik bo poskušal prinesiti prepričljivo/prevladujočo silo proti sovražniku na določeni točki. Razmerje

sil deset proti ena je dobro, petdeset proti ena je še bolje. Zakon vojne ni oblikovan, da bi zagotovil pošten boj (Holland 2002, 35–36).

- Druga napaka je, da se sorazmernost presoja "v odnosu do vsakega posameznega napada, namesto na kumulativni osnovi."

Številni narodi so izrazili svoja stališča glede tega takrat, ko so ratificirale Protokol I. Ustrezen kontekst, znotraj katerega naj bi se ocenjevalo sorazmernost, je: "Pričakovana vojaška prednost od nekega napada naj bi se nanašala na pričakovano prednost od napada kot celotnega in ne v obliki izoliranih ali posameznih delov napada." Preprost primer bo ponazoril napako uporabe kakršnekoli ožje interpretacije. Predstavljajte si, da le pet mostov prečka reko na sovražnem ozemlju. Za sovražnika je bistvenega pomena, da lahko prečka reko, ampak bo katerikoli most zadostoval in samo eden je potreben. Seveda se lahko napade te mostove. Vendar uničenje samo enega ali celo štirih mostov nima skoraj nobenih vojaških prednosti in vse pomembne nenamerne civilne izgube bi bile nesorazmerne v primerjavi z vojaškimi prednostmi. Ko je uničenih vseh 5 mostov, nastane neka vojaška prednost. V odnosu do prednosti uničenja vseh petih mostov se mora oceniti kumulativna nenamerna civilna izguba (Holland 2002, 36–37).

- Tretja napaka, povezana s sorazmernostjo, je, da obstaja absolutno število civilnih smrti, zaradi katerih bo vsak napad nesorazmeren.

Predlagano je bilo, da četudi so zelo visoke civilne izgube in škoda, je kolateralna škoda lahko upravičena, če je vojaška prednost, ki je v igri, zelo pomembna. Ta ideja nasprotuje temeljnemu pravilu Protokola; zlasti je v nasprotju z 48. členom (osnovno pravilo) in s 1. in 2. odstavkom 51. člena. Protokol ne navaja kakršnihkoli opravičil za napad, ki povzroči obsežne civilne izgube in škodo. Kolateralna škoda ne bi nikoli smela biti obsežna (Holland 2002, 37–38).

6 Odnos vojaških ciljev do kolateralne škode

6.1 Uvod in alternative

Za namen te analize obstajajo štiri možne alternative, ki opisujejo odnos med vojaškimi cilji in komponento kolateralne škode.

1. Razmerje med vojaškimi cilji in kolateralno škodo ne obstaja.

2. Med vojaškimi cilji in kolateralno škodo obstaja obratno razmerje.

V tem odnosu, ko se polje ali obseg vojaških ciljev širi, se obseg sorazmernosti zmanjšuje, kar pomeni, da se je zmanjšala količina zakonito dovoljene kolateralne škode. Npr. mogoče je povečanje števila ali tipa vojaških ciljev sprejemljivo, če je količina kolateralne škode zmanjšana.

3. Vojaški cilji in kolateralna škoda so v komplementarnem odnosu.

Isti pritiski ali dinamike, ki omejujejo koncept vojaških ciljev, lahko zmanjšujejo količino sprejemljivih nenamernih civilnih izgub. Prav tako komplementaren odnos, ki pa deluje v obratno smer, je odnos, kjer isti pritiski po širitvi legitimnih vojaških ciljev delujejo tudi na povečanje količine legitimne nenamerne civilne škode.

4. Med vojaškimi cilji in kolateralno škodo lahko obstaja kakšen drug odnos.

Kljub navidezni vključenosti teh štirih alternativ odnos vojaških ciljev in kolateralne škode, težko podvržemo tej obliki analize. Ne glede na to potencialno pomanjkljivost pa ta pregled pomaga pri razsvetlitvi obeh konceptov in njunega odnosa.

7 Dinamika vojaških ciljev in kolateralne škode/sorazmernosti

7.1 Uvod

Kot pomoč pri prepoznavanju dinamik, ki bi lahko bile v igri pri pojmihi vojaški cilj in kolateralna škoda, bom preučila dokaj obširen obseg polemik in predlogov, ki se nanašajo na izbiranje ciljev. Po orisu vsakega vprašanja in v nekaterih primerih podaje mnenja na vprašanje bo tekst podrobno preučil, kaj nam lahko vprašanje pove o "točkah pritiska" v vojnem pravu. Teorija tega teksta izpostavlja dejstva polemik, pobud ali razvoja, kjer je trenutni pravni režim morda neprimeren, pod pritiskom ali kako so se ali se lahko spremenijo torej njihove dinamike. Glavni interes ni nujno v odločanju, kateri pogled v katerikoli polemiki je pravno pravilen ali če se predlog reforme splača. Namesto tega je cilj ugotoviti, kaj nam polemike ali pobude same povedo o pravu oboroženih spopadov, saj se nanaša na definicijo vojaških ciljev in nenamernih civilnih izgub znotraj pravila sorazmernosti. Seveda bodo pravna in nepravna moč vsake strani polemike ali pravne in druge zasluge dane iniciative vplivale na oceno, kako verjetno bo polemika ali pobuda imela za posledico spremembe vojnega prava. Zaradi omejene uporabe teh tem, kot je navedeno zgoraj, bo ta teza le na kratko opisala ta vprašanja. Ta nekoliko skrajšan pristop bo omogočil širši obseg vprašanj, ki jih je potrebno preučiti. Ta obsežnost obsega, ki se ga preučuje, naj bi omogočala izpeljavo trdnejših sklepov o dinamikah in odnosu, ki tu delujejo.

7.2 Skrb splošne javnosti za kolateralno škodo

Obstaja dinamika, ki je povezana s pravilom sorazmernosti, ki je še posebej pomembna. Ta dinamika je dramatično zmanjšanje tolerance javnosti za kolateralno škodo. Ta fenomen je tako močan, da lahko pretehta vse ostale dinamike, ki jih obravnava ta tekst. Zgodovinsko gledano sta dva konflikta (bombardiranje Afganistana 2001 in bombardiranje Kosova 1999), ki jih uporablja ta teza, povzročila izredno malo neposrednih civilnih izgub. Skrb za neposredne ali dolgoročne civilne izgube kot vprašanje bojevanja vojne je relativno nov fenomen.

Pojav močno povečane občutljivosti na kolateralno škodo lahko izpostavi dve alternativni, ki se nanašata na odnos med vojaškimi cilji in nenamernimi civilnimi izgubami.

1. Zaskrbljenost zaradi kolateralne škode se lahko poveča. S tem pa se omeji tudi število objektov, ki se lahko smatrajo za zakonite cilje. Dejavniki, ki zmanjšujejo število zakonite nenamerne civilne škode, so isti kot pri zmanjševanju števila vojaških ciljev. To bi pomenilo, da obstaja komplementaren odnos med vojaškimi cilji in kolateralno škodo.
2. Lahko pa je zaskrbljenost zaradi kolateralne škode osredotočena strogo na civilne učinke. V primeru, da se povsem odpravi civilne izgube ali da so le-te zelo nizke, bi to vodilo v povečanje napadov na vojaške cilje. Število in vrsta zakonitih vojaških ciljev je tako povsem neomejena, saj ni možnosti za civilne izgube oz. so te zelo nizke. To kaže na obratno sorazmerno dinamiko med vojaškimi cilji in kolateralno škodo.

7.3 Civilna morala

Vprašanje legitimnosti napada na sovražnikovo civilno moralo kot tako se je pojavilo šele v nedavnih konfliktih, npr. NATO-vo bombardiranje Kosova 1999 in koalicijski napad na Irak 1991.

V tem poglavju se bom spraševala o legalnosti napada na civilno moralo. Konkretno je to lahko napad na medijske hiše ali električni sistem ali druge fizične objekte.

Nesoglasja se pojavijo v razpravi, ali je civilna morala sama po sebi vojaški cilj znotraj pomena 52. člena (2) Protokola I. Ali uničenje oz. slabenje sovražnikove civilne morale omogoča definitivno vojaško prednost? Preveč toga in tehnično bi bilo trditi, da civilna morala ne spada pod fizične objekte, ima pa civilna morala zagotovo velik prispevek k vojaški dejavnosti (Frankland idr. 1976, 321 in 334).

Obstaja zgodovinski kontekst za napade na civilno moralo in ta zgodovina je pomembna za to razpravo. Ozadje takšnega napada na sovražnikovo moralo je morda najbolj dramatično ilustrirano v 2. svetovni vojni s strateškim bombardiranjem mest (Parks 1990, 77–87). Učinkovitost takšnih napadov še zdaleč ni jasna. Obstaja vsaj nekaj dokazov, da so bili takšni napadi neproduktivni, ker niso vplivali na moralo na noben pomemben način, še več, morda so celo okrepili voljo po upor (Holland 2002, 51). Vsekakor pa se posledice takega bombardiranja štejejo v več deset in sto tisočih civilnih žrtvah. Pravzaprav je verjetno prav krvava zgodovina vsaj delno razlog za trenutno prepoved namernega uničevanja civilne populacije v 51. členu (2) Protokola I.

Upravičenost napada na civilno moralo izhaja iz sofisticirane moderne strateške bombne teorije. Zagovorniki menijo, da je očitno, da se vojne ne bijejo zaradi vojn samih. Polkovnik John Warden (1995, 40 in 43), vpliven strateški teoretik zračnega vojskovanja, navaja, da "ne gremo v vojno le zato, da bi imeli lep boj; ampak gremo v vojno, da pridobimo nekaj, kar ima politično vrednost za našo organizacijo." Da bi dosegli ta cilj, je najbolje napasti sovražnikovo težišče. Ko govori o prihodnosti, Michael Schmit (v Holland 2002, 52) pravi, da "bo cilj vedno napasti odločno v sovražnikovo težišče (vitalni center) ..."

Ta težišča pogosto vključujejo sovražnikovo civilno podporo za vojni napor svoje vlade. Takšna podpora pa je lahko sovražnikova ključna pomanjkljivost. Zmanjšanje te podpore je lahko najhitrejši in najbolj učinkovit način za prevlado sovražnika. Ne glede na pravne posledice je takšna praksa ukoreninjena v zgodovino ameriških zračnih sil. Brigadni general "Billy" Mitchel je leta 1930 rekel: "Sedaj smo spoznali, da je sovražna glavna vojska na odprtem lažni cilj, pravi cilj pa so vitalni centri." (USAF Basic Doctrine 2003, 45).

Ta možnost je ameriške zračne sile vodila do zaključka, da mora pravilna vojna strategija "izvajati maksimalen pritisk tako na sovražnikovo obrambo kot tudi na celotno sovražnikovo družbo." (USAF Basic Doctrine 2003, 24). Nadalje, "strateški cilji napadov pogosto vodijo v demoralizacijo sovražnikovega vodstva, vojaške sile in populacije, tako pa vplivajo na zmanjšanje sposobnosti nasprotnika, da bi nadaljeval konflikt." (USAF Basic Doctrine 2003, 51).

Kljub upravičenemu dvomu o učinkovitosti napadanja sovražnikove civilne morale v preteklosti obstajajo nekateri dokazi, da je takšna praksa lahko učinkovita vsaj v nekaterih okoliščinah. Kot primer lahko navedemo srbskega voditelja Slobodana Miloševića, ki se je na koncu strinjal z zahtevami NATA prav zaradi bombardiranja, ki je bilo usmerjeno na cilje, ki naj bi vplivali na civilno moralo. Nenapadanje takšnih ciljev, povezanih s civilno moralo, pa lahko tudi povzroči podaljšanje vojne in ima za posledico še več vojaških in kolateralnih - civilnih žrtev (Holland 2002, 53).

Eden od problemov takšnih strategij je, da zahtevajo napade, ki pogosto zgledajo kot namerno povzročanje kolateralne škode, kar pa je v nasprotju z 51. členom (2) Protokola I. Na splošno takšna strategija zanemarja celotno strukturo vojnega prava. Na prvi pogled opravičuje kakršnakoli sredstva, da osvoji zastavljene politično-vojaške cilje. Na drugi strani pa ignorira 35. člen Protokola I, ki se glasi: "V vsakem oboroženem spopadu pravica strank konflikta, da izberejo metode ali načine bojevanja, ni neomejena."

Kljub temu imajo lahko občasno neposrednimi napadi na civilno moralo odločilen učinek. Vendar pa takšni napadi niso in ne bi smeli biti legitimni. Zgodovina učinkovitosti takšnih napadov je v najboljšem primeru mešana. (Parks 1990, 82). Posledica v primerih, kjer to ni delovalo (2. svetovna vojna), je bila enormna kolateralna škoda. V humanitarnem smislu so stroški potencialno uničujoči, pridobljena vojaška prednost pa negotova. Takšni napadi prestopijo mejo temeljnega pravila razlikovanja. Napadanje civilne morale pa se je v zgodovini izkazalo za najbolj krvavo tveganje.

To je bil tudi sklep ICTY komiteja. Ugotovil je, da "civilni objekti in civilna morala kot taka nista legitimna vojaška cilja." (Poročilo komiteja ICTY, par. 55). Hays Parks se strinja, "napadi, usmerjeni izključno na civilno moralo ... so praksa, ki jo upravičeno ustavi dodatek Protokola I." (Parks 1990, 84). Tudi britanska vojska se strinja, da "morala sovražnikove civilne populacije ni zakonita tarča." (v Holland 2002, 55).

Ta zaključek pa je podvržen še eni specifični opombi. Ni prepovedano napadati sicer zakonite vojaške cilje, ki vplivajo tudi na civilno moralo. Dejansko so lahko takšni učinki glavna motivacija za napad. Hays Parks (1990, 84) navaja: "Na moralo sovražnega naroda se lahko neizogibno vpliva, in sicer kot stranski učinek zakonitih napadov na vojaške cilje." Najbolj osnoven primer prikazuje potrebo po tem zaključku. Od spopada se ne more pričakovati, da se bo vzdržal ubijanja sovražnih vojakov, ker bodo te smrti demoralizirale civilno populacijo. Takšna demoralizacija je lahko celo zakonita motivacija za vojaška dejanja (Parks 1990, 141).

Zaključimo lahko, da je dovoljeno ciljanje vojaških ciljev z visokim učinkom na civilno moralo, vendar pa more takšno ciljanje zadovoljiti tudi pravilo sorazmernosti. Tako preprečimo zlorabo pravil, hkrati priznamo vojaškim dejavnikom njihovo pravilno težo ter vzpostavimo ravnovesje med vojaško nujnostjo in humanostjo.

7.4 Električni sistemi

Pomembne polemike ciljanja so se pojavile v povezavi z zakonitostjo ciljanja sovražnega nacionalnega sistema za generiranje in distribucijo elektrike. V zalivski vojni naj bi koalicija "praktično uničila iraški električni sistem." (Needless Deaths 1991). Podobno je Nato ciljal srbske električne kapacitete v svojem bombnem napadu leta 1999 (Meyer 2001, 182) Kolateralni civilni učinki teh napadov so ustvarili veliko polemik.

Vendar pa je v obeh primerih, v Iraku 1991 in Srbiji 1999, ustrezni električni sistem dosegel prag testa vojaških ciljev. V primeru Iraka je "dobava energije omogočala

pomembno vojaško podporo." ICTY komite je sprejel, da je imel napad NATA na vsaj dva srbska električna objekta neposredno povezavo do srbske zračne obrambe. Ameriški organi so opravičevali takšne napade NATA z izjavo, da "so zračni napadi na izbrane infrastrukturne cilje, kot so mostovi in sistemi električne energije, zmanjšali sposobnost jugoslovanske vojske, da bi izvedla napad in nadzor ter ponovno dobavila in obnovila svoje sile." (Holland 2002, 57).

Navedbe električnih sistemov kot vojaških ciljev so lahko varljive. Takšni sezname so lahko veliko manj restriktivni, kot se zdijo na prvi pogled. Medtem ko večina teh seznamov izrecno povezuje ciljne sisteme električne energije z vojsko, so skoraj vsi moderni električni sistemi nacionalno in celo kontinentalno integrirane mreže. Obstaja zelo malo, če sploh kaj, električnih sistemov, ki so namensko vojaški. A da bi se lahko vojski odvzela energija, se mora napasti celoten električni sistem. Zaradi svoje naravne vključenosti električnega omrežja v vojaške operacije bo v večini primerov celoten sovražni električni sistem zakonit vojaški cilj. Osnovna utemeljitev je, da "v večini primerov odvzete/omejitev energije sovražnikovim oboroženim silam ponuja očitno vojaško prednost." (Holland 2002, 58).

Seveda bo uničenje ali celo prekinitev električnega sistema imelo takojšen in dramatičen učinek v katerikoli srednje razviti državi. Obstajajo tudi očitni vplivi na civilno moralo. Leta 1999 je NATO namignil na moralne učinke takšnih napadov. Ta moralni učinek pa je bil tudi glavna motivacija NATA za bombardiranje sistema dobave energije (Holland 2002, 59)

Michael Ignatieff (2001, 107–08) piše o napadih na srbska polja z električnimi transformatorji: "Napadi na ta območja so se izkazali kot najbolj učinkovit vojaški napad celotne kampanje. Potem ko je bila mreža uničena, so politične elite in ljudje vedeli, da je NATO prevzel nadzor nad najbolj pomembnim delom režima." Vendar pa v teoriji, da bi takšni napadi na civilno moralo bili zakoniti, morajo izpolnjevati pogoje vojaških ciljev. Če so ti kriteriji doseženi, je učinek na civilno moralo lahko zakonit bonus ali celo glavna motivacija napada.

Čeprav je odločeno, da so električni sistemi na splošno zakoniti vojaški cilji, to še zdaleč ne zaključuje osnovne analize ciljanja. Sorazmernost mora biti tudi tukaj obravnavana. Takojšnja skrb za sorazmernost pri ciljanju električnih objektov bi vključevala vse nenamerne civilne žrtve v samih napadih. Še bolj pomembno za te tipe sklopov ciljev so verjetno sekundarni učinki.

Za nekatere so bili "stroški civilne populacije teh napadov na električne sisteme drastični" v Iraku leta 1991 (Needless Deaths 1991, 9). Nekateri so šli še dlje. "Dokazi predlagajo, da je celotna kampanja koalicije proti iraškemu električnemu sistemu omogočila zanemarljive vojaške pridobitve v primerjavi s količino civilnega trpljenja, ki ga je povzročila." (Normand idr. 1994, 55). Ti učinki so se čutili preko prekinitve ali popolnega izpada električne energije, kar je vplivalo na oskrbo s pitno vodo, prekinjeno ali omejeno je bilo delovanje komunalnih podjetij, bolnišnic, hladilne opreme in namakalnih zmogljivosti. Ti učinki se morajo obravnavati kot kolateralna škoda.

Vsaka odločitev o tem, kako daleč v prihodnost naj bi poveljniki predvidevali kolateralno škodo, mora priznati nekatere zelo realne omejitve. Kako naj poveljnik ve, kakšne vire ima sovražnik za popravilo škode? Kako naj poveljnik, ki napada, ugotovi, kako sovražnik razporeja svoje vire? Mogoče bi moral obnoviti energijo za bolnišnice, a se lahko odloči za preusmeritev energije do svojih zračnih obrambnih objektov. Kako točno se bo oboroženi spopad odvijal? Koliko svobode bo imela katerakoli stran, da bo vplivala na dogodke med in po konfliktu? Bo post-konfliktna vlada prejela pomoč? Kako bo prerazporedila omejene vire? Preprosto obstaja preveč spremenljivk, na katere bi lahko vplival vojaški poveljnik. "Bilo bi popolnoma nerazumljivo, da se od poveljnika pričakuje, da upošteva dejanja, nad katerimi nima nadzora." (Francoise J. Hempson v Holland 2002, 61).

Te praktične omejitve pomenijo, da mora napadajoči poveljnik zakonsko gledano predvidevati le nenamerno civilno škodo za obdobje neposredne, a ne neomejene prihodnosti. Razumen standard bi bili dnevi in tedni, ne pa meseci in leta.

Kritika koalicije za povojne učinke njenih napadov na iraški električni sistem se zdi preveč napihnjena (Needless Deaths 1991, 9–11). Kot izpostavlja A. P. V. Rogers (v Holland 2002, 62), medtem ko je bila iraška energija na koncu vojne zmanjšana na 12 % svoje predvojne stopnje, je v treh mesecih narasla na 23 % in v času 18 mesecev zrasla na 90 %. Že 12 % bi moralo omogočiti delovanje večine zasilnih virov za vodo, komunalo in bolnišnice.

Skratka, v veliki večini primerov so takšni napadi na sistem pridobivanja in razporejanja električne energije sovražnega naroda zakoniti. Narava nacionalne energijske mreže pomeni, da celoten sistem postane veljaven vojaški cilj. Če se doseže kriterije vojaških ciljev in nenamerne civilne izgube niso nesorazmerne, potem so takšni napadi zakoniti, čeprav je glavna motivacija takšnega napada vplivati na civilno moralo. Pravilo

sorazmernosti se mora upoštevati, a le za krajši čas, mogoče dneve in tedne. Bolj oddaljeni učinki so izven dosega sposobnosti napadajočega poveljnika.

Dejstvo polemike o ciljanju sovražnih civilnih električnih sistemov prikazuje povečano toleranco glede kolateralne škode. Ker je težnja tega vprašanja zmanjšanje tako sprejemljivih stopenj kolateralne škode kot tudi obsega vojaških ciljev, to dokazuje komplementaren odnos.

7.5 Medijske hiše

Napadi na medijske hiše, zlasti specifičen NATO napad iz leta 1999 na srbski radio in televizijo (RTS) v Beogradu so povzročili številne polemike. Nekaj omemb o ciljanju telekomunikacijske strukture med zalivsko vojno je bilo, a je bil ta incident kot kritika NATA in bombardiranja leta 1999 izreden. ICTY komite namenja več prostora v svoji analizi tem napadom, kot katerikoli drugim. To je bil prvi incident, ki ga je Amnesty International navedel v svojem Poročilu o kolateralni škodi. Uporabili so sliko po napadu na RTS na naslovnici svojega poročila. Bil je edini specifičen cilj, omenjen s strani Amnesty International kot odgovor na poročilo ICTY komiteja/odbora. Prav tako so Varuhi človekovih pravic najprej navedli napad na RTS v svoji pritožbi na domnevno nezakonit napad NATA na nevojaške cilje (Holland 2002, 63).

Ugovori na ta napad so bili dvojni. Kritiki so ohranjali mnenje, da RTS objekt ni bil vojaški cilj in da je bila kolateralna škoda (16 ubitih civilnih RTS zaposlenih) nesorazmerna.

Dilema s tako očitnimi civilnimi objekti je, da imajo televizijsko-radiofuzijski objekti vedno možno vojaško uporabo. S premikom stikala se lahko oddajne postaje dejansko uporabijo kot nadomestni telekomunikacijski objekt za vojsko. Sklicujoč se na koalicijski napad na telekomunikacijske objekte na splošno med zalivsko vojno, Christopher Greenwood (v Holland 2002, 64) meni: "Čeprav se oborožene sile redko zanašajo primarno na navaden telekomunikacijski sistem, pomembnost tega sistema kot dodatka ali alternative za namensko vojaško komunikacijsko omrežje pomeni, da bo praksa koalicije verjetno postala model za bodoče konflikte."

Bistvena vojaška uporabnost teh objektov je že dolgo priznana. Osnutek pravil ICRC iz leta 1956 o zakonitih vojaških ciljeh vključuje "Namestitve oddajnih in televizijskih postaj; telefonska in telegrafska izmenjava temeljne vojaške pomembnosti." (Pravila ICRC 1956) Čeprav ne želimo pretirano poudarjati, je bil namen oblikovalcev povezati potrebo po

"temeljni vojaški pomembnosti" le pri telefonski in telegrafski izmenjavi. Oddajne in televizijske postaje ne potrebujejo takšnih opredelitev, da so vojaški cilji sami po sebi.

To interpretacijo krepi Haaška konvencija 1954 o kulturnih dobrinah. Ima določbo, ki zahteva ločevanje zaščitene kulturne lastnine od zakonitih ciljev. Takšne zakonite tarče so "pomemben vojaški cilj, ki predstavlja ranljivo točko, kot so npr. letališče, oddajna postaja, podjetja, ki se ukvarjajo z nacionalno obrambo, pristanišče ali železniške postaje z relevantno pomembnostjo ali glavna linija komunikacije." (Haaška konvencija 1954). Dve interpretativni točki, ki podpirata klasifikacijo televizijskih in oddajnih objektov kot vojaških ciljev samih po sebi, izhajata iz te odločbe. Najprej je poudarek na oddajnih postajah in je drugi podan primer, takoj za letališči. Drugič, kot pri Osnutku pravil ICRC iz leta 1956, oddajne postaje, in ne kot objekti, navedeni za tem, niso povezane s kakšnimi posebnimi ugotovitvami o obrambi ali pomembnosti, da bi bili vojaški cilji (Holland 2002, 65).

Doktrina zračnih sil ZDA priznava isto realnost:

"Po navadi je eden ključnih ciljnih sistemov sovražnikov sistem vodenja in kontrole (C2). Ne glede na naravo nasprotnika je motenje sposobnosti komuniciranja lahko ključen korak k doseganju strateške paralize in neenotnosti z ločitvijo sovražnikovega političnega/vojaškega vodstva od civilne populacije ... in sil na položajih." (USAF Basic Doctrine 2003, 52–53).

Zaradi takšne osnove zmogljivosti poveljevanja in nadzora (povezano z ugotovitvijo, da "so bile civilne žrtve žal visoke, a se ne zdijo čisto nesorazmerne") je ICTY komite našel premalo dokazov, da bi utemeljil preiskavo NATO napada na RTS objekt (ICTY Committee Report 2000, 77. in 79. odstavek).

NATO je ob številnih priložnostih opravičeval napad, zaradi propagandne narave programov RTS. Ker je propaganda tako subjektiven pojem, kot napadi na civilno moralo, ima potencial, da se razvije v ciljanje civilistov in civilnih objektov, vendar to ni zadovoljiva obrazložitev za napad. Ni nobene očitne vojaške prednosti (Holland 2002, 66). Odbor ICTY se zdi, da je istega mnenja. William Fenrick, višji pravni svetovalec pri ICTY, navaja: "Glede napada na RTS, tožilstvo ICTY je mnenja, da je napad na RTS samo zaradi razširjanja propagande, bil verjetno nezakonit, čeprav se je zdelo, da bi RTS lahko izpolnjeval tudi drugo funkcijo." Druga funkcija, o kateri govori, je bila potencialna vojaška poveljevalna in nadzorna vloga ter mogoča funkcija usmerjanja režima v avtorski državi (ICTY Committee Report 2000, 76. odstavek).

Zgornje sklicevanje na dodatno funkcijo propagandnega organa spet odpira vprašanje o povezavi. Kot pri napadih na civilno moralo v teoriji, bi lahko bili napadi na medijske postaje legalno upravičeni, dokler dosega praga testa za splošne vojaške cilje. To opravičuje napad, če je glavno vodilo za napad uničenje civilne morale ali preprečitev sovražnikovega propagandnega aparata. Potrebna povezava do vojaških ciljev omogoča napad na civilne cilje v imenu uničenja sovražnikovega propagandnega aparata.

Analiza tega določenega vojaškega cilja prikazuje tudi še en fenomen ciljanja. To je narava sistema številnih vojaških ciljev. Kritiki koalicije in NATO bombardiranja pogosto ne znajo ceniti systemske narave določanja ciljev. Ni pomembno, da je RTS oddajal ure po NATO napadu. Tako hitro okrevanje ne zanika nujno konkretnih in neposrednih pričakovanih vojaških prednosti od uničenja cilja. Nekatere tarče, kot npr. ena oddajna stavba v velikem sistemu, so le del omrežja. Uničenje enega dela je le del procesa. Pomembna vojaška prednost se doseže le, ko so vsi ali vsaj večina delov uničenih. To lahko zahteva ponavljajoče in razširjene napade. Kot je bilo že omenjeno, to je bilo bistvo številnih zadržkov k Protokolu I, v 52. členu, 2. odstavku. Države, ki so se vzdržale, so želele zagotoviti, da nobena nerealistična ozka interpretacija napada ne bo uporabljena. Tako kolateralna škoda kot vojaška prednost se morata meriti na osnovi celotnega sistema ciljanja. Ni dovolj, da se presoja le pričakovane civilne žrtve (kolateralno škodo) samo enega napada, če je izvedenih več napadov (Holland 2002, 68).

Če povzamemo, so napadi na medije opravičljivi le, če je stavba pod vprašanjem v skladu s splošno definicijo vojaških ciljev. Televizijski oddajniki, zaradi njihove takojšnje uporabnosti vojski, bodo skoraj vedno takšni cilji. Napadi ne morejo biti upravičeni le na osnovi prenašanja sovražne propagande objekta. Izjema je, če je propagandni organ hkrati v skladu z ločeno definicijo o vojaških ciljeh, potem se lahko izvede napad. Morda obstaja ločena kategorija zakonitih ciljev za oddajnike, ki s propagando napeljujejo h kaznivim dejanjem, podobnim genocidu.

V zvezi s tem je zanimivo navesti, da so bila kanadska letala dodeljena za napad televizijske postaje v Novem Sadu med NATO-vim bombardiranjem Srbije. Napad očitno ni povzročil nobene nenamerne civilne škode in ni privabil nobenih kritik. To je majhen pokazatelj obratnega odnosa med vojaškimi cilji in kolateralno škodo, torej je bila zastavljena tarča očitno razširjena brez kakršnekoli skrbi, verjetno zaradi tega, ker ni bilo nenamernih civilnih izgub.

Kritiki napadov na medijske hiše in zagovorniki tovrstnih napadov v smislu napadanja civilne morale si delijo podoben pogled na odnos med vojaškimi cilji in kolateralno škodo.

Obe skupini verjameta, ali vsaj njuna stališča predpostavljajo, da je odnos med tema konceptoma komplementaren. Kritiki si prizadevajo za omejen pogled vojaških ciljev in hkrati omejen pogled tega, kaj je zakonita kolateralna škoda. Zagovorniki takih napadov, ki verjamejo, da je civilna morala zakonit cilj, predlagajo razširjen pogled vojaških ciljev in razširjen pogled zakonitih nenamernih civilnih učinkov, tj. vključno z učinkom civilne morale (Holland 2002, 68–70).

7.6 Mostovi

Uničenje mostov v NATO kampanji proti Srbiji je povzročilo določeno količino neželenih komentarjev. NATO napadi leta 1999 so bili zmerno uspešni proti srbskim mostovom, saj so uničili 70 % cestnih mostov ob Donavi in 50 % železniških mostov. Do manjše mere so bili izraženi pomisleki o takšnih ciljih v času zalivske vojne. V glavnem so bili pomisleki glede zalivske vojne usmerjeni v vprašanje o previdnostnih ukrepih v napadih, zlasti v odnosu do časa napada, ki je bil podnevi. Kritiki domnevajo, da bi nočni napadi ogrožali manj civilistov.

Glavna pritožba zoper NATO napade na srbske mostove je bila, da so v kontekstu vojne s Srbijo "mostovi postali nepomembni za vojaški napad." Podobno so se Varuhi človekovih pravic pritožili nad napadom na "sedem mostov, ki niso bili ne velike transportne poti in niso imeli drugih vojaških funkcij." Zmernejša in bolj splošna kritika teh ciljanj je, da se mostov ne sme obravnavati kot vojaških ciljev samih po sebi. V tem pogledu je "status mostov ... odvisen popolnoma od situacije." (Holland 2002, 71).

Mostovi, tako kot električni sistemi, imajo pogojni status. Osnutek pravil ICRC iz leta 1956 dovoljuje ciljanje tistih "linij in sredstev komunikacije (železniške proge, ceste, mostovi, tuneli in kanali), ki imajo visoko vojaško pomembnost." Vojaške oblasti ZDA so priznale točno to točko v zalivski vojni s ciljanjem le tistih železnic in mostov, ki so povezovali iraške vojaške sile z logističnimi podpornimi centri. NATO napad na srbsko infrastrukturo, še posebej na mostove, je "škodoval sposobnosti vojske FRY, da bi izvedla poveljstva in nadzor ter ponovno dobavila zaloge ali pripravila svoje sile", s tem pa si je NATO zagotovil potrebno očitno vojaško prednost (Holland 2002, 72).

Povezovanje mostov in električnih sistemov v zgornji trditvi nakazuje na zelo pomemben vidik ciljanja. Ta vidik je sinergijski učinek med sklopi ciljev. V vojaškem smislu, uničenje mostov lahko ponuja določeno stopnjo vojaške prednosti. Vendar ko to združimo z dodatno degradacijo sovražnega električnega sistema, se lahko skupne vojaške prednosti

povečajo za več, kot le posamezno gledana prednost teh dveh ločenih učinkov. Včasih preprosto obstaja potreba po tem, da je potrebno napasti celotne ciljne sklope (Holland, 2002, 77).

V mnogih pogledih so vojske sistemi, ki so sestavljeni iz še več sistemov. Zgrajenih je mnogo takih sistemov in ustvarjajo namerne sinergijske odnose. Te povezave in vezi se uporabljajo v vojski in se lahko uporabljajo med vojsko in njeno podporno civilno družbo. S pomočjo primera ima lahko vojska dejanski varnostni načrt ali vsaj pripravljene sposobnosti za uporabo civilnega telefona ali televizijskega sistema, če je njihova komunikacija uničena. Vojaške enote, ki so daleč stran od bitke in očitno brez kakršnekoli takojšnje vojaške uporabnosti, so lahko del rezerve. Odvzemanje sovražniku sposobnost premikanja takšnih rezerv, kar se zdi nepovezano s kakšnimi takojšnjimi konkretnimi in neposrednimi vojaškimi prednostmi, vendar sovražniku odvzame potencialno zelo pomembne možnosti in fleksibilnost. Pri argumentiranju za preveč strogo definicijo vojaških ciljev so mnogi kritiki zanemarili te učinke. Malo analiz razkriva, da takšni presežni viri, vojaški ali civilni, predstavljajo učinkovit prispevek vojaškemu dejanju in njihovo uničenje lahko nudi potrebne očitne ali celo konkretne ter neposredne vojaške prednosti (Holland 2002, 73).

Kot izpostavlja profesor Dinstein, se mostovi uvrščajo v vsaj tri, če ne celo v vse štiri osnovne kriterije za vojaške cilje po 52. členu Protokola I (2. odstavek), ki so: narava, lokacija, namen in uporaba, ki učinkovito prispevajo k vojaški dejavnosti. Njegov sklep je, da so "mostovi med najbolj jasnimi vojaškimi cilji" (Dinstein v Holland 2002, 73).

Kritiki ciljanja na mostove so po navadi zaskrbljeni zaradi neposredne in tudi v manjši meri dolgoročne kolateralne škode. To bi pomenilo, da manj je nenamerne civilne škode pri napadih na katerikoli most, bolj verjetno bo most zakonit cilj. Vendar se nekateri komentatorji zavzemajo za natančno razlago vojaških ciljev v odnosu do mostov. Tako je to vprašanje dokaz zmanjšane tolerance do kolateralne škode, a se ne more uporabiti za podporo zmanjšanja ali povečanja obsega vojaških ciljev.

7.7 Umikajoče se sile

Vključitev tega vprašanja v to poglavje je vsaj delno zavajajoče, saj ni nobenega pravnega dvoma, da so umikajoče se sovražne sile, ki se niso predale, zakoniti vojaški cilj.

Vprašanje primernosti napadanja vojaških sil, ki se umikajo, je domena zmanjšane tolerance javnosti na žrtve, ki so nepovezane z očitnimi vojaškimi prednostmi. Vendar ta

polemika nakazuje na to, da se nekaterim žrtve, celo vojaške žrtve, zdijo sprejemljive le, če so povezane z zelo neposrednimi in konkretnimi vojaškimi prednostmi. Javno nelagodje z določenimi sovražnimi bojnimi žrtvami predpostavlja, da obstaja jasen komplementaren odnos med vojaškimi cilji in pogledom javnosti na sprejemljivo kolateralno škodo (Holland 2002).

7.8 Povzetek sklepov o odnosu, ki so ga prikazale dinamike

Splošna ugotovitev, ki se lahko izpelje na podlagi dinamike vojaških ciljev in kolateralne škode, je, da obstaja komplementaren odnos med tema dvema pojmomoma. Analiza potrjuje neločljivo naravo odnosa, saj ima vsaka odločitev o vojaškem cilju večji ali manjši učinek na kolateralno škodo. Enako vsako odločitev o upravičeni kolateralni škodi pogojuje tudi novo odločitev o vojaških ciljih. Tudi samo pravilo sorazmernosti ne mora obstajati, če ne obravnavamo obeh pojmov. Ko določamo vojaške cilje, ne moremo mimo, da ne bi odločali tudi o sprejemljivi kolateralni škodi. Vsekakor njun odnos izhaja iz zgodovine, vendar bo igral pomembno vlogo tudi v prihodnosti, vse dokler se bodo izvajali oboroženi spopadi.

Slika 7.1: Civilne žrtve po bombnem napadu na Herat, Afghanistan, maj 2009

Vir: Melendes (2010).

8 Etika in moralna dilema kolateralne škode

Območje etike lahko preučimo s pomočjo splošne narave morale in specifičnih moralnih izbir, ki jih ljudje apliciramo v odnosu do drugih ljudi. Coady si pri definiciji etike pomaga z negiranjem. Po njegovem mnenju etika:

1. ni v bistvu diktirana z religijo,
2. ni oddaljena od realnega življenja,
3. ni povsem povezana s kakršnokoli kulturo ali družbo, v kateri jo najdemo, in
4. ni povezana samo z notranjimi osebnimi vprašanji (Coady 2002).

Definicijo nadaljuje s tem, da je etika osnovna komponenta odločanja pri vsaki pomembni odločitvi. Normativi etičnih teorij poudarjajo naloge vrednot, namena, pravil in posledic pri sprejemanju teh določitev. Aplicirana etika uporablja to teorijo, da rešuje praktične in kontroverzne težave ter se na nekaterih področjih razširi tudi na presojo in odločanje. V tem poglavju se bom potrudila predstaviti moralno dilemo kolateralne škode v oboroženih spopadih in kako pomembni moralni principi vplivajo na odločanje o potencialni kolateralni škodi.

8.1 Etika in teorija »pravične vojne«

Ko pride do moralnega aspekta zmanjšanja brutalnosti oboroženega spopada oz. vojne, lahko uporabimo tradicijo »pravične vojne« (ang. Just War), ki zagovarja neko srednjo pot med ekstremno pacifističnim vidikom in na drugi strani ekstremno vojaškim vidikom vojne. Pacifističen vidik zagovarja svojo pozicijo iz moralnega vidika, medtem ko vojaški vidik popolnoma zavrne kakršnokoli moralno vlogo v vojni in zavzema držo, da je vse dovoljeno, samo da se vojna konča, kakor hitro je mogoče.

Obstajata dve osnovni načeli, ki zastopata tradicijo pravične vojne, to sta načelo razlikovanja in načelo sorazmernosti. Načelo razlikovanja govori o razlikovanju posameznikov v dve kategoriji. Ena kategorija so posamezniki, ki bodo verjetno bili vključeni v opravičene napade (borci), in druga kategorija so posamezniki, ki bodo imeli imuniteto pred napadi (neborci). Načelo sorazmernosti pa zagovarja izogibanje nepotrebnemu uničenju kljub iskanju povojnega rezultata. To načelo lahko opišemo tudi kot takojšnjo in dolgoročno povzročeno škodo, ki je bila povzročena tekom vojne, s ciljem, da se pridobi prednost vojaške zmage.

Nekateri filozofi poudarjajo še dodaten moralen koncept, vključen v ti dve načeli. Načelo humanosti oz. človekovih pravic je nadgradnja načel razlikovanja in sorazmernosti ter izpostavlja moralni vidik s poudarkom na osnovnem spoštovanju in pomembnosti vsakega posameznika, ki se nahaja v vojni (Walzer 1977, 135).

Hartle (1989, 71) definira kar dva humana vidika, ki prepovedujeta krivdno ravnanje v vojni: vsi posamezniki si zaslužijo spoštovanje in vse človeško trpljenje naj bo minimizirano.

Christopher (1994, 8) prav tako zagovarja dva vidika humanosti, in sicer: narobe je namerno poškodovati nedolžno osebo, posameznik pa je včasih obvezan zaščititi nedolžno osebo pred zlom.

McMahan in McKim sta vgradila načeli razlikovanja in humanosti v doktrino, imenovano »prioriteta nedolžnosti«, ki poudarja prioriteto obravnavo interesov tistih, ki so moralno popolnoma nedolžni (McMahan idr. 1993, 513 in 539). Avtorja sta definirala tudi načelo minimalne sile, ki govori, da je v vojni dovoljena uporaba sile le v tolikšni meri, kot je minimalno potrebno za doseganje legitimnega vojaškega cilja. To načelo je namenjeno tako, da prepreči škodovanje nedolžnim civilistom, kot tudi, da izključi pretirano škodovanje borcem.

Čeprav zgoraj navedeni avtorji zagovarjajo različne vidike, se vsi strinjajo, da je le načelo humanosti glavno moralno vodilo v tradiciji »poštene vojne«.

V navadnih primerih je aplikacija te tradicije zelo preprosta. Zelo preprost primer bi bil zelo pomemben vojaški cilj, odmaknjen od civilne populacije, ampak preprosti primeri so redkokdaj najdeni v vojnah.

Poveljniki, ki odločajo o ciljih, so zavezani doktrini dvojnega efekta (McKeogh 2002, 166). Doktrina ali načelo dvojnega efekta poudarja, da samostojna akcija, ki je izvedena z pozitivnim namenom, ima pozitivne in negativne posledice. Pozitivne posledice so popolnoma pričakovane, medtem ko so negativne predvidene ali nenamerne. Ko gre za vojno, ta doktrina meni, da je škoda nedolžnih civilistov lahko nenamerna, predvidena in moralno dovoljena pod določenimi pogoji. Včasih se zgodi, da so vojaški poveljniki v situaciji, v kateri ne morejo uspešno razlikovati med cilji, ki so označeni kot vojaška nujnost, ter nekaj civilisti, ki bi v drugi situaciji bili imuni na škodo. V napadu na takšen cilj lahko poveljnik pričakuje, da bo dosegel pozitiven efekt, ko bo uničil vojaški cilj, in hkrati simultano povzročil tudi negativen efekt poškodovanja ali uničenja nedolžnih ljudi in njihove lastnine.

Z uporabo doktrine dvojnega efekta lahko poveljniki nadaljujejo z napadom samo, če so izpolnjeni naslednji pogoji:

- a) Napad je legitimno dejanje vojne.
- b) Direktni efekt uničenja vojaškega cilja je moralno sprejemljiv.
- c) Namen poveljnika je dober (z drugimi besedami, negativni efekt škodovanja civilistom ni njegov namen niti cilj sam po sebi).
- d) Pozitivni učinek napada je po načelu sorazmernosti večji kot posledice (Walzer 1977, 153).

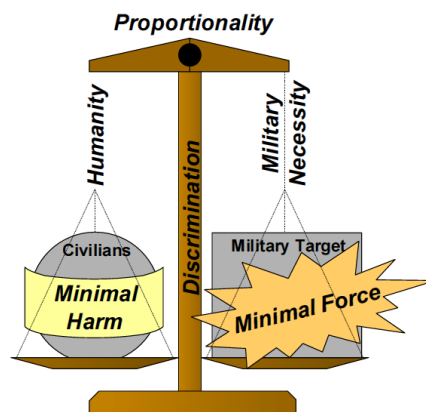
Ti pogoji so še vedno podvrženi težkim odločitvam, saj je potrebno spoštovati namen in vrednote poveljnika ter riziko pričakovanih pozitivnih in negativnih efektov. Glover (2001, 84). poudarja, da je težko ločiti med efekti, ki so bili namenjeni, in efekti, ki so bili predvideni.

Walzer (1977, 155) govori o tem, da morajo poveljniki slediti dvojni nameri in ne eni, kot je opisana v tretjem pogoju doktrine dvojnega efekta (pod črko c). Ta poudarja načelo minimalne škode in vnaprej obravnavano načelo humanosti. Kot test, tako za čistost namena kot temeljitost načela sorazmernosti, Christopher (1994) podaja dodatno odredbo, v kateri od poveljnikov zahteva, da morajo biti enako pripravljeni riskirati enako število svojih nedolžnih civilistov kot predvidevajo nasprotnikovih, da bi dosegli pričakovani pozitivni efekt akcije. Ta test je tudi uporabljen za testiranje težnje po nacionalni pripadnosti, kar McMahan in McKim (1993, 516) predstavljata kot eno izmed glavnih nerešenih težav etnične vojne. Nacionalno pripadnost definirata kot močno težnjo po prepričanju, da je interes enih mnogo pomembnejši kot interes drugih, neodvisno od koncepta krivde ali nedolžnosti. Takšno razmišljanje bi lahko vodilo do podcenjevanja civilnih neborcev, ne glede na njihovo nedolžnost, in oviralo poveljnikovo pripravljenost, da bi zmanjšal grožnjo njihovega uničenja, kljub ceni povečanega rizika za njegove sile. Kljub vsemu avtorja priznavata, da je določena težnja po nacionalni pripadnosti v vojni dovoljena in celo potrebna. Za konec McKeogh (2002, 167–69) poudarja pomembnost vprašanja štirih pogojev doktrine dvojnega efekta in potrebo po tehtanju pozitivnih in negativnih efektov proti nasprotniku, vendar hkrati zaključuje, da je doktrina dvojnega efekta pomanjkljiva, kar lahko vodi v zlorabo slednje.

Ta hiter pregled nekaterih moralnih principov in težav, vezanih na minimiziranje kolateralnih žrtev in škode, razkriva osnovno spoštovanje za obsežnost moralnih pričakovanj. Tradicija "pravične vojne" prepozna dve vlogi vojaškega osebja. Obstajajo

borci, ki sledijo vojaškemu cilju, in obstajajo borci, ki ščitijo nedolžne civile pred poškodbami. Nobena vloga ni moralno pozabljena, čeprav tradicija prizna, da včasih kljub velikemu odporu in skrbi, prevzame primarno vlogo bojevnika. Kljub dejstvu, da je načelo humanosti zelo široko zastavljeno, so poveljniki opremljeni z splošnimi opozorili kot so, da morajo čuvati svoj namen, spoštovati vse oblike humanosti, rešiti vse civiliste od hudega, upoštevati dobre in slabe efekte planiranih akcij (kljub znanju, da bodo vse te akcije zelo zahtevne). Kljub temu moralna načela "pravične vojne" podajajo nekaj specifičnih navodil, ki naj bi pomagala poveljnikom, da ocenijo in pretehtajo alternativne izbire v zelo kaotičnem vojaškem okolju.

Slika 8.1: Razmerje med načelom nujnosti in načelom humanosti v pravični vojni

Vir: Roblyer (2003).

Medtem ko diskusija pravične vojne poudarja moralno načelo humanosti, pa mednarodno pravo imenuje "nasprotnika", tj. načelo vojaške nujnosti. Načelo humanosti vrednoti nedolžne civiliste, ki svoja življenja tehtajo nasproti pomembnosti vojaškega cilja, ki ga vrednoti načelo nujnosti. Slika 8.1 lepo prikazuje to razmerje, kjer osnovno načelo razlikovanja podpira načelo sorazmernosti, ki tehta med načelom humanosti in načelom nujnosti.

8.2 Mednarodno pravo in morala

Mednarodno pravo oboroženih spopadov oz. "ius in bello" (angl. international law of armed conflicts) predstavlja najširšo kategorijo pravil in načel, ki veljajo v oboroženih

spopadih. Mednarodno pravo oboroženih spopadov zajema tako vojno pravo kot tudi mednarodno humanitarno pravo (Sancin idr. 2009).

Mednarodno humanitarno pravo (angl. international humanitarian law) so vsa pravila in načela mednarodnega pogodbenega in običajnega prava, ki urejajo ravnanje posameznikov, z namenom zmanjšati trpljenje ljudi in škodo na objektih in okolju v času oboroženih spopadov (Sancin idr. 2009).

Mednarodno pravo oboroženih spopadov temelji na splošnih načelih:

- Načelo nujnosti.
- Načelo proporcionalnosti.
- Načelo humanosti.
- Načelo razlikovanja.
- Načelo neodvisnosti med *ius in bello* in *ius ad bellum*.
- Načelo prepovedi povzročanja nepotrebnega trpljenja.
- Načelo prepovedi diskriminacije (Sancin idr. 2009).

Iz zgoraj navedenega nabora načel so tri načela, ki so izjemnega pomena, in sicer: načelo razlikovanja, načelo sorazmernosti in načelo prepovedi diskriminacije.

Pomembna so tudi načela mednarodnega humanitarnega prava. Kot primer lahko navedemo Martensovo klavzulo, ki govori, da so civilno prebivalstvo in oborožene sile pod varstvom mednarodnega prava in izvirajo iz običajev med civiliziranimi narodi, zakonov humanosti in zahtev javne vesti.

Zagotovljena je minimalna zaščita udeležencev oboroženega spopada, saj gre za vrednote oz. moralne zahteve, ki poudarjajo, da so zaščiteni vsi, tako borci kot neborci (Sancin idr. 2009).

Ena izmed poti, kako razumeti zvezo med pravom in moralo, je skozi Fullerjevo karakteristiko prava, ki zvezo opisuje kot nihanje med moralo dolžnosti, ki obravnava najbolj očitne zahteve družbenega življenja, in moralo aspiracije, ki govorili o človeški ambiciji (Fuller 1964). Moralo dolžnosti povezuje z zakonom presoje, ki posameznika obsoja, ko njegovo obnašanje spusti pod zaželen nivo, in ga hkrati poziva, da doseže najvišje moralne standarde. Fuller tudi zagovarja dejstvo, da morajo zakoni biti praktični in da so neuporabni, če niso aplicirani oz. če povzročajo še dodatne težave. Takšen opis

povezave prava in morale opisuje konsistenco, ki jo najdemo tudi med moralnimi načeli pravične vojne in standardi, ki urejajo vedenje v vojni.

V namen, da omejimo vojne zločine in zaščitimo žrtve vojn, obstaja mednarodno humanitarno pravo, mnogokrat imenovano tudi vojno pravo ali pravo oboroženih spopadov. Vseesplošno je sprejeto, da so legalni standardi bazirani na konceptu tradicije pravične vojne. Večina tega sodnega telesa je zgodovinsko gledano zgrajena iz mednarodnih dogovorov, običajnih praks držav (nepisano običajno pravo), sodb in dokumentov mednarodnih konferenc, spisanih v zadnjem stoletju. To so dokumenti Haaške konvencije 1907, štirih Ženevskih konvencij 1949 in dveh dodatnih protokolov k Ženevskim konvencijam iz leta 1977. Prvi izmed protokolov, t. i. Protokol I, je ključen v *jus in bello* zadevah in presoji legalnih standardov, ki so bili ustvarjeni za določanje možnih ciljev in izbiri metode napada.

4. del Protokola I ureja potrebo po zaščiti civilnega prebivalstva in njihove lastnine od nasprotnikovih napadov. Njegova povezava s tradicijo pravične vojne je tu zelo očitna. Za začetek 4. dela v 48. členu Protokol I predstavi načelo razlikovanja kot temeljno pravilo in obligira vse vpletene strani, da sledijo naslednjemu: "Da bi zagotovile spoštovanje in zaščito civilnega prebivalstva in civilnih objektov, morajo strani v spopadu vselej razločevati civilno prebivalstvo od borcev ter civilne objekte od vojaških objektov, in v skladu s tem usmeriti svoje vojaške operacije le proti vojnim objektov." Protokol nato nadaljuje z določili, kdo so civilisti in kako naj bi bili zaščiteni ter kako zaščititi civilne objekte, ki so nujni za njihovo preživetje. Med temi pravili zaznamo tudi načelo sorazmernosti. 50. in 57. člen, oba govorita o obligaciji, da se je potrebno izogibati izgubam na področju civilnega prebivalstva, njihovega zdravja in lastnine, če bi bile take izgube pretirane glede na doseženo konkretno in direktno vojaško prednost. V 57. členu so zapisane omejitve glede dopustnosti napadov, ki so zavezani z načelom sorazmernosti. V tem členu je poudarjeno, da naj vedno obstaja težnja k minimiziranju kolateralne škode, če se ji že ne moremo izogniti. V ta namen naj se napadi vršijo na preostale primerne in mogoče cilje ter da se omogoči informiranje ogroženih civilistov glede napadov, če to situacija dopušča. V nadaljevanju tudi poudarja, da je potrebno izvesti vse ustrezne ukrepe, da bi se izognili civilnim smrtnim žrtvam in škodi na civilnih objektih. Ta pravila sovpadajo z Walzerovo doktrino dvojnega efekta in načelom minimiziranja škode.

V zapisih o vojaškem pravu so omenjeni trije splošni glavni principi: princip vojaške nujnosti, princip humanosti in princip viteštva oz. prepovedi diskriminacije. Vsi trije skupaj in v primernem razmerju pokrivajo tako načelo razlikovanja kot načelo

sorazmernosti. Viteštvu, pravilu častnega bojevanja med borci, tukaj ne bomo namenjali velike pozornosti, ker je zunaj našega fokusa o obravnavi kolateralne škode. Četrta Haaška konvencija prva definira namen načela nujnosti kot "zmanjšati zlo vojne, kolikor dovoljujejo vojaške zahteve". Vojaška nujnost je opisana tudi v Nüremberški sodbi proti nacističnim vojnim zločincem, in sicer kot ključen kriterij za odločitev, ali je bilo dejanje vojaško dejanje ali vojni zločin. USAF operativni pravni priročnik opredeljuje vojaško nujnost kot najosnovnejše običajno vojaško načelo. Vojaška nujnost je princip, ki dovoljuje vključenim borcem oboroženega spopada, da uporabijo silo proti ljudem, mestom in objektom, katerih uničenje bi pomenilo predajo nasprotnika. Priročnik podaja še nadaljnjo razlago s štirimi podpornimi elementi:

1. Uporabljen sila mora biti regulirana s strani uporabnika.
2. Dovoljena je samo nujno potrebna sila za doseganje hitre delne ali celotne predaje nasprotnika.
3. Uporabljen sila ni efektivno nič večja kot je potrebna za doseganje hitre predaje nasprotnika.
4. Uporaba sile drugače ni prepovedana (*USAF Basic Doctrine* 2003).

V USAF priročniku (*USAF Basic Doctrine* 2003) načelo humanosti dopolnjuje načelo nujnosti in se glasi: "Bazirano na osnovnem prepričanju o spoštovanju in pomembnosti vsakega posameznika, humanost v zračnem bojevanju prepoveduje povzročanje trpljenja, poškodb ali uničenja, ki ni nujno za doseganje legitimnih vojaških ciljev."

Medtem ko Roberts in Guelff menita, da je vojaško ravno pravo ravnovesje med potrebami vojaške nujnosti in humanostjo, prav tako prepoznata temelje za kritiko, osnovano na tekmovalnosti različnih zakonov in reflektirane tenzije med humanostjo in vojaško nujnostjo. Spet drugi vidijo načelo vojaške nujnosti kot prikladno opravičilo in neenakopravnega partnerja v zavajajočih dilemah indirektne in nenamerne škode civilistom. Wasserstrom trdi, da tisto, kar je znotraj vojaškega prava definirano kot vojaška nujnost, lahko hitro v praksi postane vojaška korist, in to brez omejitev. Dodaja še, da je glavno vodilo načela nujnosti, da lahko v imenu vojaške nujnosti in povezanosti s pomembnim vojaškim ciljem, storimo skoraj karkoli komerkoli, samo da je dejanje legitimno, primerno (včasih celo obvezno). Na kratko povedano, vse moralne trditve lahko ovržemo, če upoštevamo vojaško uporabnost (Wasserstrom 1972). Cohen piše o drugačni poziciji, in sicer, da pojem vojaške nujnosti vodi sam po sebi do zlorabe, vendar vsaka uporaba tega načela ni nujno tudi zloraba. Nadaljuje s trditvijo, da vojno pravo ne

implicira nujnosti na vojaški strani, da dvignejo stopnjo rizika, ko je ta že tako visoka, v namen, da bi lahko zmanjšali riziko kolateralne škode med nedolžnimi civilisti.

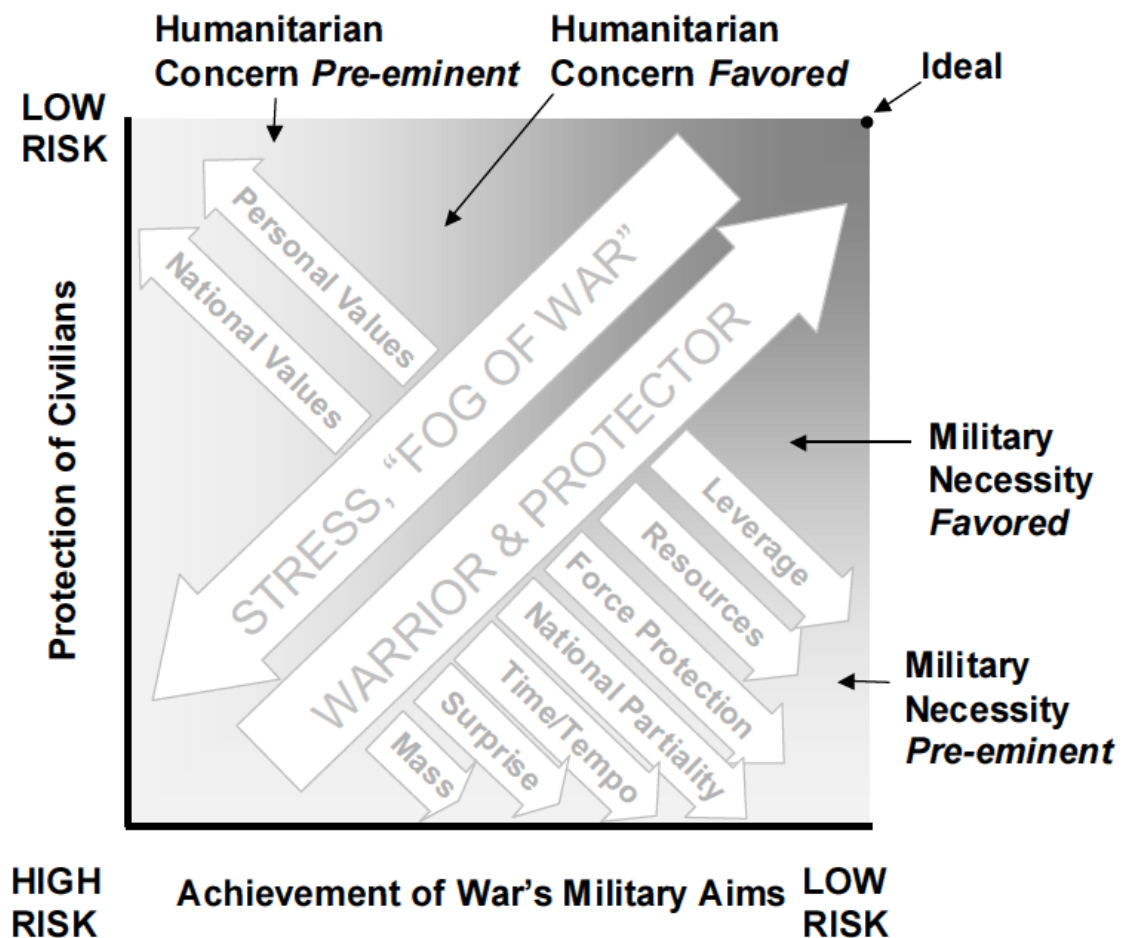
Pravna skupnost priznava, da okvir vojaškega prava prepušča vojaškemu osebju veliko zapletov pri ugotavljanju, kaj je še upoštevano kot sorazmerno oz. proporcionalno. Prav takšen problem se je izpostavil tudi pri bombardiranju Srbije s strani zveze Nato leta 1999 (ICTY Committee Report 2000). V poročilu so zapisali, da ni glavni problem z načelom sorazmernosti, ali se ta uporablja, ampak kako se uporablja. Zelo lahko je reči, da mora obstajati sprejemljiv odnos med legitimnim uničujočim učinkom in nezaželeno kolateralno škodo. Kot ekstremen primer lahko navedemo begunski kamp, katerega je prepovedano napasti samo zato, ker ljudje v kampu izdelujejo nogavice za vojake. Prav tako ne bi smelo biti prepovedano napasti območje, ki ga nasprotnikove sile uporabljajo kot skladišče orožja, ker kmet v okolici obdeluje polja. Žal pa vse aplikacije načela sorazmernosti niso tako jasne. Mnogo lažje je formulirati načelo sorazmernosti v splošne pojme, kot pa ga uporabiti v točno določenih okoliščinah, ker primerjava pogosto poteka med neenakimi količinami in vrednostmi. Posameznik enostavno ne more oceniti vrednosti življenja nedolžnega človeka nasproti doseganja določenega vojaškega cilja (ICTY Committee Report 2000).

To poročilo nadaljuje z listo vprašanj, ki ostanejo tudi potem, ko se že aplicira načelo sorazmernosti:

1. Kakšne so vrednosti pridobljene vojaške prednosti in kakšna je vrednost kolateralne škode med civilisti in civilnimi objekti?
2. Kaj se šteje in kaj ne v formiranju vsote?
3. Kakšen je standard merjenja v času in prostoru?
4. Do kakšne mere je vojaški poveljnik obvezan, da svoje sile izpostavlja nevarnosti z namenom, da omeji civilne žrtve ali škodo na civilnih objektih?

Komite je v svojem poročilu predlagal, da se sorazmernost med pozitivnimi in negativnimi efekti določi glede na odločitev »razumnega poveljnika« (ICTY Committee Report 2000).

Slika 8.2: Vplivi in dejavniki moralne odločitve

Vir: Roblyer (2003).

Poveljnik tudi kazensko odgovarja za svoje odločitve, zato naj bi vse ostalo osebje pomagalo poveljniku le z najboljšimi nasveti, odločitev pa sprejme poveljnik sam. Pravni svetovalci menijo, da je kriterij razumnega poveljnika zadoščen, če poveljnik lahko jasno in na razumen način pove, kako je vojaško pomemben določen cilj in zakaj vključena kolateralna škoda civilistov odtehta pridobljeno vojaško prednost (*USAF Basic Doctrine* 2003).

Mednarodno pravo oboroženih spopadov je bazirano na moralnih načelih pravične vojne, a vseeno se od njih močno razlikuje. Vojaske pravo definira vojaško nujnost in ji daje večjo prednost glede na kolateralno škodo v načelu sorazmernosti. Vsekakor postavlja tudi določene meje glede načela nujnosti, ko definira standard razumnega poveljnika. Skupek pragmatičnih standardov naj bi pomagal vojaškemu poveljniku pri odločanju o relativnem riziku in vrednosti napredovanja proti zmagi in ohranitvi življenj nedolžnih civilistov.

Vsekakor lahko zaključimo, da je kolateralna škoda v oboroženih spopadih moralno sporna. Glede na to, da odločitve sprejema vojaški poveljnik – človek s čustvi in vrednotami, so te odločitve subjektivne narave. Čeprav ima lahko visoke moralne kriterije, mora upoštevati tudi namen vojne (načelo nujnosti), kar smo že dokazali, da ima prednost pred načelom sorazmernosti, ki zagovarja ugodno razmerje med vojaškimi koristmi in kolateralno škodo (nenamerno škodo med civilisti in civilnimi objekti).

Tudi če poveljnik deluje po standardu razumnega poveljnika in upošteva načela poštene vojne, lahko na njegove odločitve še vedno vplivajo različni dejavniki, ki bodo njegovo odločitev nagnili v prid enega izmed načel. Ali bo upošteval bolj načelo nujnosti ali načelo sorazmernosti, pa bo vedno odvisno od predstavljenih informacij in predvsem od njegovega notranjega kompasa.

9 Vpliv robotizacije na kolateralno škodo

V tem poglavju bom raziskovala koncept združenih sil zračnih in kopenskih bojnih robotov, ki naj bi pomagali vojakom kopenske vojske na področju varovanja in nudenja asistenc v bližinskem boju. Bojni roboti bi bili primarno nastavljeni na obrambno funkcijo, ki bi zajemala naloge, kot so detekcija sovražnikov sil in vračanje ognja. Poudarek bi bil na avtonomnem delovanju, hitri reakciji in točnosti ciljanja. Takšen koncept poraja pomembno vprašanje tudi o vplivu takšnega delovanja na kolateralno škodo, ki je vse bolj poudarjena v sodobnem načinu vojskovanja. Razvijalci bojnih robotov narekujejo razvoj, ki bi vodil v minimiziranje kolateralne škode predvsem na področju civilnih žrtev – neborcev. Planiranje in kontrola delovanja bojnih robotov se razvija v smeri, kjer je enako pomembno, kaj se sme uničiti in kaj ne. Pogledali bomo razvoj koncepta bojnih robotov, model za ocenjevanje števila civilnih žrtev (neborcev), opravili primerjavo pričakovanih žrtev med borci in neborci v simuliranem oboroženem spopadu človek–robot. Vse to z namenom, da potrdim ali ovržem hipotezo, da se z uporabo bojnih robotov dramatično zmanjša ali celo izniči riziko kolateralne škode.

9.1 Uvod

Organizacije aktivno razvijajo oborožene zračne in kopenske bojne robote, ki bi delovali s potencialno visoko stopnjo avtonomije. Združitev tehnologije bojnih robotov s pripravljenim konceptom vodenja in kontrole veliko obljublja na področju hitrega, fleksibilnega in smrtonosnega učinka, hkrati pa zastavlja vprašanje glede učinka na kolateralno škodo. V širšem kontekstu ni več pomembno samo, kakšne koristi bomo dosegli z vojno, ampak je vse večji poudarek tudi na kolateralni škodi. Prav zato razvijalci platform bojnih robotov stremijo v smeri minimiziranja kolateralne škode predvsem med civilnim osebjem, tj. neborcem. Pravzaprav razvoj poveljevanja in kontrole bojnih robotov narekuje, da je enako pomembno, katere cilje se sme uničiti, kot katere cilje se ne sme uničiti (Douglass idr. 2004, 1).

Tradicionalno gledano je glavna merska enota za efektivno vodenje, kontrolo in strategijo ciljanja verjetnost uničenja cilja (P_k – ang. probability of kill of targets). Za namen te raziskave bomo fokusirani na število smrtnih žrtev med borci (C – ang. number of combat fatalities), s katerim bomo merili bojno učinkovitost. Število smrtnih žrtev med borci (C)

je odvisno tako od verjetnosti uničenja cilja (P_k) kot števila izstreljenih nabojev. V sodobnem zahodnem svetu pa je vse večji poudarek tudi na kolateralni škodi. Natančneje efektivno ciljanje eksplicitno poudarja pomembnost izogibanja kolateralni škodi in strukturiranja napadov, da omejijo uničenje izrecno na določen cilj. Za oceno različnih strategij poveljevanja, kontrole (C2 – command and control) in ciljanja bojnih robotov mora matrica zajemati tako destruktivne učinke strategije kot obseg kolateralne škode. Na podlagi takšne matrice lahko konstruiramo predvideni model, ki bi poveljnikom pomagal razviti prilagojeno specifično strategijo C2 (poveljevanja in kontrole) in ciljanja bojnega robota (Douglass idr. 2004, 1).

Kolateralna škoda lahko vključuje poškodbe lastnine, uničenje okolja in družbene infrastrukture ter civilne žrtve (poškodovani in ubiti neborci). V tej raziskavi se bomo zaradi poenostavitve osredotočili le na eno vrednost, tj. število smrtnih žrtev neborcev, ki jo bomo označili z NC (ang. number of non-combatants fatalities). Vrednost NC je direktno merljiva in podatek o žrtvah (včasih) lahko celo najdemo v zgodovinskih zapisih o vojnah. Za razliko od poškodbe lastnine ima število smrtnih žrtev lahko samo dve vrednosti, medtem ko je potrebno pri poškodbi lastnine upoštevati več faktorjev, kot so indeks inflacije, vrednost lastnine, popravek vrednosti lastnine zaradi različnih sistemov gradnje itd. Z gotovostjo pa lahko tudi trdimo, da je število smrtnih žrtev neborcev najpomembnejša vrednost kolateralne škode v družbenem in političnem smislu (Douglass idr. 2004, 2).

Efektivna C2 strategija modernega vojskovanja ima cilj maksimirati število smrtnih žrtev v nasprotnikovih silah (C) in hkrati minimalizirati število smrtnih žrtev med neborci (NC). Zlasti nas zanima ocena sheme na podlagi predvidevanega razmerja NC/C. Efektivna strategija bo minimalizirala to razmerje (Douglass idr. 2004, 2).

Pojavita se dve ključni težavi takšnega raziskovanja:

- 1) Kakšne so tipične zgodovinske vrednosti razmerja NC/C pri represivnih človeških konfliktih?
- 2) Kako lahko nekdo predvideva vrednost razmerja NC/C za določen postroj bojnih robotov, operativnih po določeni strategiji poveljevanja, kontrole in ciljanja?

- 3) Kako bi lahko primerjali karakteristike razmerje NC/C med spopadom, kjer se bojujejo bojni roboti, ter konvencionalnim spopadom, kjer se bojujejo borci (vojaki) (Douglass idr. 2004, 2)?

V nadaljevanju bomo poskušali odgovoriti na ta vprašanja. Podali bomo scenarij in operativni koncept bojne robotizirane sile za potrebe te raziskave. Poskušali bomo sestaviti model predvidevanja za razmerje NC/C v primeru robotiziranega spopada in izvesti primerjavo obeh modelov z zgodovinskimi podatki razmerja NC/C v konvencionalnem spopadu. Pogledali bomo nove zahteve glede poveljevanja in kontrole za bojne robote, pokazali kako modelirati, predvidevati in minimizirati NC/C razmerje. Pregledali bomo razvojne koncepte bojnih robotov in njihove implementacije, pogledali zgodovinska NC/C razmerja v konvencionalnih spopadih, podali model za predvidevanje rizika kolateralne škode in ponudili kvantitativno primerjavo kolateralne škode, ki je pričakovana v spopadu, kjer sodelujejo samo ljudje in kjer sodelujejo samo bojni roboti. Poskusili bomo potrditi tezo, da pravilna uporaba bojnih robotov lahko drastično zmanjša rizik kolateralne škode v primerjavi s konvencionalno prakso. Zaključila bom s ključno raziskavo in tehnološkimi izzivi, povezanimi z zmanjšanjem žrtev med neborci, ki se navezuje na strategije inteligentnega robotskega poveljevanja in kontrole (Douglass idr. 2004, 2).

9.2 Bojni roboti danes

Za potrebe te raziskave bom podala naslednjo definicijo bojnega robota:

Bojni robot je avtonomna brezpilotna platforma, ki je sposobna ustvariti smrtonosni ali nesmrtonosni učinek na sovražnikove sile in sredstva (Douglass idr. 2004, 2).

Bojni roboti morajo izpolnjevati naslednje pogoje:

- Platforma bi morala biti sposobna prepoznati sovražni cilj (ali vsaj najti lokacijo predhodno identificiranega cilja) in
- primerno aplicirati nalogo/dejanje na ta cilj.
- Vse to bi morala opraviti brez striktno potrebe po vključitvi človeškega operaterja.

Seveda takšna avtonomna sposobnost ne izključuje možnosti oz. želje po človeškem operaterju za potrditev cilja in tudi avtorizacije uporabe orožja (Douglass idr. 2004, 2–3).

Obstaja veliko število aktivnih razvijajočih se programov, ki so sposobni proizvesti visoko napredne brezpilotne bojne platforme z visoko stopnjo avtonomije. Čeprav ti programi šele razvijajo delovne sisteme za bojišča, lahko trdimo, da "bojni roboti" delujejo že vrsto let v oboroženih spopadih. Morska ali kopenska mina je v osnovi bojni robot. Lahko identificira sovražnika ("če stopi name, je sovražnik") in implicira efekt. Voden torpedi, rakete, ki iščejo cilje s pomočjo senzorja za toploto, GPS vódene bombe itd. so bojni roboti, ki so odposlani na misijo, da sami avtonomno poiščejo pot do sovražnika, odčitajo bližino cilja in aplicirajo silo (Douglass idr. 2004, 2–3).

Prihodnja generacija bojnih robotov bo nadaljevala koncept teh predhodnih avtonomnih orožij, vendar na čisto novi kvalitetnejši stopnji sofistikacije. Ta orožja bodo lahko ohranila svojo prisotnost na bojiščih dlje časa, planirala in izvajala bodo širok repertoar akcij (kompleksno gibanje, visoka percepcija in komunikacija) z nalogo locirati cilj, se mu približati in ga identificirati ter uporabili vrsto različnih efektov, ki jih bo lahko uporabili večkrat proti večjemu številu ciljev (Douglass idr. 2004, 2–3).

9.3 Operativna uporaba in tehnična izvedljivost bojne robotizirane sile

Za boljše razumevanje imamo hipotetični scenarij, ki vključuje uporabo sil z bojnimi roboti. Modra enota izvaja misijo v urbanem okolju, kjer je močna prisotnost civilne populacije (neborcev). Rdeča enota je sestavljena iz neregularne pehote, oborožene z orožjem malega kalibra, ročnimi granatami in prenosnimi kopno-zrak raketami. Konsistentno z okolijskimi zahtevami je jedro modre enote konvencionalna kopenska pehota. Ekipa, ki skrbi za njihovo podporo in zaščito, je sestavljena iz robotiziranih bojnih helikopterjev in robotiziranih bojnih kopenskih vozil (Douglass idr. 2004, 3).

Medtem ko modra pehota počasi napreduje po ulicah in križiščih mesta, rdeča enota izvede napad na modro enoto iz ognjenih položajev na oknih in strehi stavbe. Kljub hitrim manevriranjem po poznanem terenu se soočajo s težavnim razlikovanjem neuniformiranih bojevnikov od civilistov (neborcev).

Slika 9.1: Hipotetični scenarij

Vir: Douglass idr. (2004).

Zgodovinsko gledano v takem boju obstaja zelo velika možnost žrtev na strani modre enote in posledično tudi nenamerne smrtne žrtve neborcev, povzročene s strani modrih (Douglass idr. 2004, 4).

V našem primeru uporaba robotizirane ognjene podpore pripomore k pomembni vojaški prednosti v primerjavi s konvencionalnimi operativnimi platformami, ki jih upravlja človek.

Pod prvo točko se možnost preživetja modre pehote močno poveča. Simulirana študija poda vsaj dva faktorja:

- a) Ko se modra enota sooči z napadom, lahko visoko avtomatiziran in avtonomen C2 sistem robotiziranih bojnikov nudi pomoč v obliki dodatne ognjene platforme mnogo hitreje in bližje kot bi bilo preudarno in izvedljivo s konvencionalnimi silami.

- b) V primeru, da je uničena modra robotizirana platforma, se modri enoti ni potrebno ukvarjati z reševanjem posadke, kot bi bilo to potrebno, če bi to platformo sestavljali vojaki.

Pod drugo točko pa lahko tudi žrtve med neborci reduciramo, kar je precej izjemno. Tudi tukaj je kar nekaj pomembnih faktorjev:

- Robotizirani borci lahko pridejo mnogo bližje neprijateljskemu ognju, kot je to mogoče s konvencionalno platformo, sestavljeno iz ljudi.
- Bližina boja omogoča tudi bolj točno ciljanje, uporabo orožja manjšega kalibra, ki tudi zmanjša riziko efekta na neborce.
- V našem scenariju je osnovna pripravljenost bojnikov tudi vračanje ognja. Robotizirani borci lahko uporabijo vrsto akustičnih in vizualnih oznak za identifikacijo in lokacijo nasprotnikovega ognja, pri tem pa so še bolj natančni in hitri kot ljudje. S tem pa tudi zmanjšamo možnost, da bi v nenamernem ognju stradal napačno identificiran neborer ali da bi se odprl ogenj na neidentificirani lokaciji (Douglass idr. 2004, 4).

Poraja se vprašanje, ali je možno, da bi tako ambiciozna vizija robotizirane bojne enote izvajala vojne naloge v bližnji prihodnosti. Verjamem, da je odgovor pozitiven. Mogoče se prav to že dogaja, pa niti ne vemo za to.

V zadnjih nekaj letih lahko vidimo stalen napredek v smeri neverjetnih zmogljivosti v avtonomni mobilnosti na razgibanem terenu, tako v zračnem prostoru kot na kopnem. Kot primer lahko navedemo LADAR, sistem ki s pomočjo letala izdelava zelo realistične 3D terenske karte, ki jih nato zelo učinkovito uporabi avtonomno brezpilotno terensko vozilo (Douglass idr. 2004, 6). Na ta način so izzivi za ugotavljanje ovir in izogibanje le-tim zelo poenostavljeni. Zaznavanje prijateljskih sil je ključnega pomena za preprečevanje prijateljskega ognja in ga je mogoče doseči z uporabo pristopov, ki so podobni tistim, ki jih je uporabila modra enota za sledenje. Če je model povračilnega ognja sprejet kot ključni način delovanja, lahko odkrivanje sovražnika in ciljev deloma dosežemo z izjemno natančnimi tehnikami zvočnega in video odkrivanja, kot je bilo prikazano v simulaciji. Če imamo natančno GPS lokacijo sovražnega ognja, lahko uporabimo tudi navigacijsko vodene rakete ali kot v scenariju prikazano GPS tehniko neposrednega ciljanja z ognjenim orožjem ali laserskim designatorjem (Douglass idr. 2004, 6).

Opazen je velik in zelo obetaven napredek na področju tehnologij bojnih robotov. Na splošno se zdi, da razvoj stremi, da se bojnim robotom omogoči planiranje učinkovite taktične akcije in hitro in učinkovito manevriranje v kompleksnem, gosto naseljenem in nevarnem okolju, ter jim dali možnost, da bi vedeli, kje so prijateljske sile, da bi našli sovražnikove sile (strelce) in na njih izvedli direkten in natančen napad (Douglass idr. 2004, 7).

Kljub temu še vedno ostane vprašanje, ali bi vse to vodilo v nesprejemljivo visoko tveganje za civiliste oz. neborce.

9.4 Analiza civilnih smrtnih žrtev (neborcev)

Za boljše razumevanje implikacije bojnih robotov zaradi njihovega potenciala v bojni učinkovitosti in kolateralni škodi moramo apriorno pregledati zgodovinske podatke, ki se navezujejo na razmerje NC/C v oboroženih spopadih, kjer je glavni akter človek (brez bojnih robotov). Da bi lahko predvidevali razmerje NC/C robotiziranih bojnih enot, je Robert Douglass razvil analitični model, ki kolateralno škodo ocenjuje na podlagi učinkovitega radiusa orožja, oddaljenosti cilja, verjetnosti zaznavanja cilja, verjetnosti lažnega alarma, natančnosti ciljanja, CEP (Circular Error Probable) orožja, CEP detekcije ter gostote prisotnih neborcev. Primerja predikcije analitičnega modela razmerja NC/C v zgodovinskih človeških konfliktih in ocenjena razmerja NC/C robotiziranih bojev. Prikazuje kvantitativni potencial za zmanjšanje kolateralne škode, ki jo lahko doseže z robotiziranimi silami, nadgrajenimi z inovativno tehnologijo vodenja in nadzora (Douglass idr. 2004, 8).

9.4.1 Zgodovinski podatki o civilnih smrtnih žrtvah v 20. in 21. stoletju

Za boljše razumevanje, kako novi koncepti bojnih robotov vplivajo na kolateralno škodo, je bilo potrebno vzpostaviti tipični razpon smrtnih žrtev med neborci v oboroženem spopadu oz. vojni, specificirano po razmerju NC/C, številu smrtnih žrtev glede na državo, vojno in čas. Viri in reprezentativne ocene smrtnih žrtev med borci in neborci za deset konfliktov so zbrani v tabeli 9.4.1.1. Te statistike obsegajo primere konfliktov v času od leta 1916 do leta 2003, ki se razlikujejo po velikosti, trajanju, številu udeleženih držav, intenzivnosti in lokaciji konflikta.

Tabela 9.1: Smrtne žrtve borcev in neborcev, razmerje NC/C¹

Conflict	Dates	NC-Low	NC-Hi	NC-Mean	C-Low	C-Hi	C-Mean
WW1	1914-1919			13,000,000			
	Overall Mean			13,000,000			8,500,000 7,734,300 8,117,150
WWII	1939-1945			13,000,000			12,948,300 20,000,000
				13,000,000			15,164,300
Korea	1950-1953	400,000	3,000,000	1,633,000 1,700,000	582,000	2,000,000	1,890,000 1,291,000
	Overall Mean			1,666,500			1,590,500
Vietnam	1960-1975	486,000	840,000	1,330,000	663,000	1,140,000	1,235,000
Iraq-Gulf War	1991		3,664	3,500	20,000	26,000	23,000
		2,500	3,000	2,750			
Chechnya-Russia	1999-2002			30,000	17,817	22,117	19,967
Kosovo	1999	500					
Afghanistan	Oct-Dec 2001	3,073	3,597	3,335			3,602
		1,000	1,300	1,150			
				3,500			
	Overall Mean			2,662			
Jenin and Nablis	Apr-02	64	76	70	73	105	89
Iraq-OIF	Mar-May2003	3,200	4,300	3,750	7,600	10,800	9,200
		5,951	7,590	6,771			
Baghdad	Mar-May2003				1,700	2,120	1,910
		1,990	2,357	2,174	2,224	3,531	2,878

Vir: Douglass idr. (2004, 28).

Za začetek bi poudarili, da je na zgodovinske podatke, ki so tu prikazani, in izpeljane zaključke potrebno gledati s previdnostjo. Viri podatkov so bili zelo različne kvalitete in pristnosti, a vseeno v veliko pomoč pri dokazovanju vpliva robotizacije na kolateralno škodo.

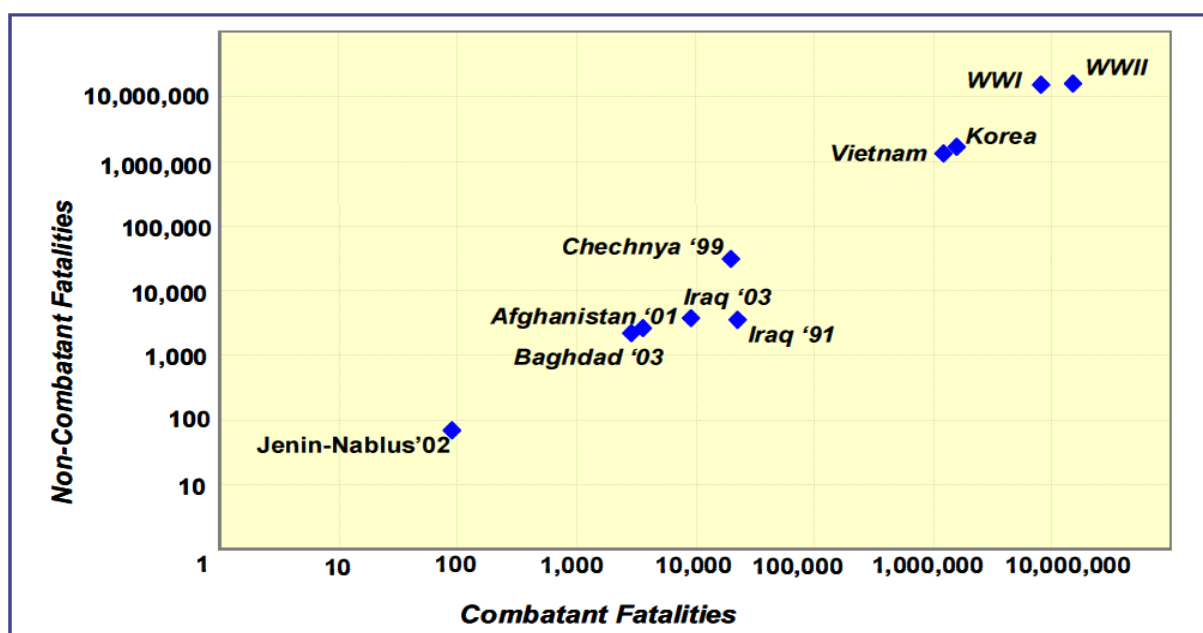
V prvem stolpcu so imenovani konflikti, ki jih bomo uporabili za analizo. V drugem stolpcu je označena časovna komponenta konflikta. Tretji stolpec vsebuje število smrtnih žrtev neborcev – najnižje ocenjeno število. Četrty stolpec vsebuje število smrtnih žrtev neborcev – najvišje ocenjeno število. Peti stolpec je povprečna vrednost smrtnih žrtev neborcev (v primeru več različnih podatkov, več različnih vrednosti, z rumeno označena vrednost, ki je uporabljena za nadaljnje izračune). Šesti stolpec vsebuje število smrtnih žrtev borcev – najnižje ocenjeno število. Sedmi stolpec vsebuje število smrtnih žrtev borcev – najvišje ocenjeno število. Osmi stolpec je povprečna vrednost smrtnih žrtev borcev (v primeru več različnih podatkov, več različnih vrednosti, z rumeno označena vrednost, ki je uporabljena za nadaljnje izračune) (Douglass idr. 2004, 9).

¹ Statistika smrtnih žrtev borcev in neborcev je uporabljena za izračun obsega razmerja NC/C. Odebeljene številke so povprečne upoštevane vrednosti, ki so prikazane v grafih. Vse številke v tabeli so izključno ilustrativne narave in ne nujno plod kvalitetnega zaključka.

Da bi ugotovili nekakšen osnovni trend, so v grafu 9.1 najprej primerjane smrtne žrtve tako borcev kot neborcev.

Glede na variabilnost ocen smrtnih žrtev se je Douglass odločil, da primerja število smrtnih žrtev neborcev v odvisnosti od smrtnih žrtev borcev in tako določi splošne trende. Graf 9.1 prikazuje razmerje smrtnih žrtev borcev in neborcev za 10 konfliktov, navedenih v tabeli 9.1. Vodoravno imamo število žrtev bojevnikov, navpično je navedeno število žrtev neborcev (Douglass idr. 2004, 10).

GRAF 9.1: Smrtne žrtve – borci vs. neborci glede na konflikte

Vir: Douglass idr. (2004, 29).

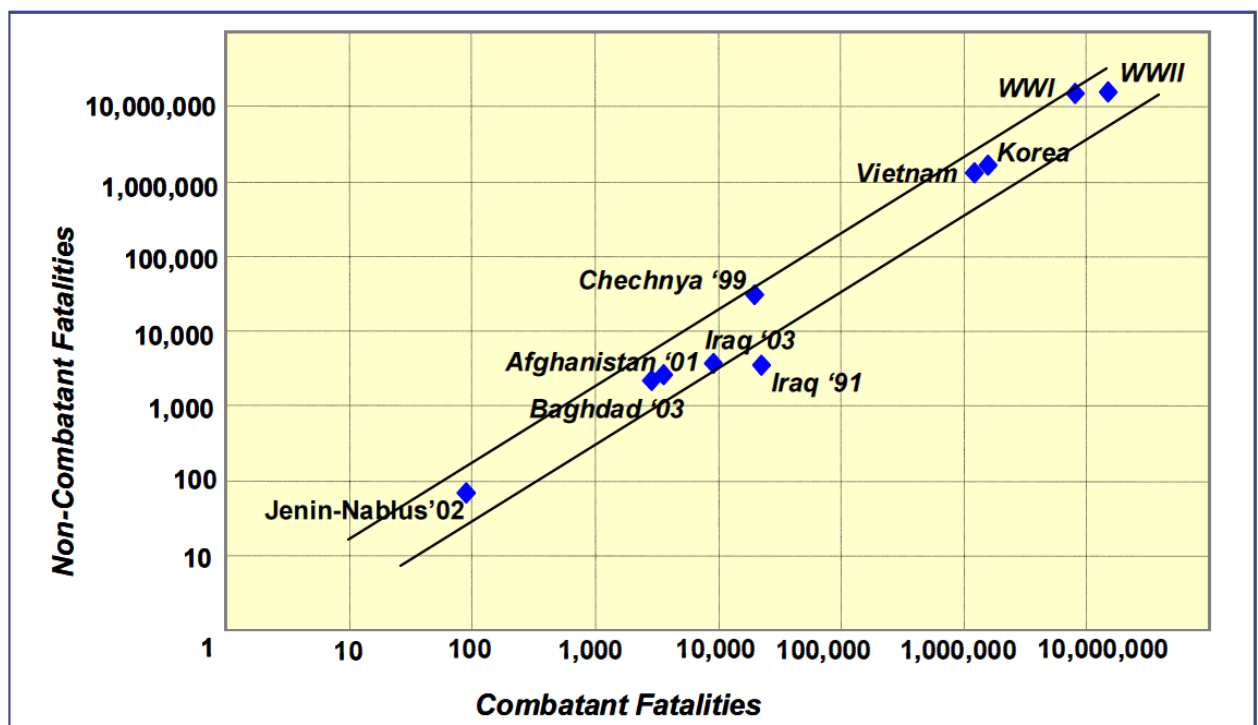
Čeprav je v raziskavi primerjano 10 konfliktov v časovnem okvirju 90-ih let, se večina podatkov vrti okoli trenda ena smrtna žrtev neborca na eno smrtno žrtev borca.

V želji, da bi zagotovili zgornjo in spodnjo mejo za razmerje (NC/C), sta v grafu 9.2 vrisani dve liniji, ki trend razmerja NC/C omejujeta med vrednosti 0,5 in 2,0. Na zgornjem delu grafa 9.1 želimo pokazati razmerje NC/C med vrednosti 0,5 in 2,0. Ti dve liniji sta lepo vidni na grafu 9.2, iz katerega je razvidno, da se večina konfliktov nahaja znotraj razmerja ena smrtna žrtev neborca na dve smrtni žrtvi borca in dve smrtni žrtvi neborcev na enega borca (Douglass idr. 2004, 11).

Medtem ko statistika vojne v Iraku 2003 edina okoli vrednosti 0,5 (to je ena smrtna žrtev neborca napram dvema žrtvama borcev), se večina vrti okoli razmerja 1,0 (ena smrtna

žrtev neborca napram eni smrtni žrtvi borca). Iz pasa 0,5–2,0 razmerja NC/C izstopa le zalivska vojna leta 1991, kjer so smrtne žrtve med borci nadvladale smrtne žrtve med neborci. Če primerjamo statistike iz leta 1991 in 2003, lahko opazimo anomalijo. Ob tem moramo dodati tudi, da so v vojni leta 2003 uporabljali 67 % natančno vodenega orožja, medtem ko je leta 1991 delež takšnega orožja znašal le 6,5 %. Sicer za potrebe raziskave ni bila delana podrobna analiza te anomalije, vendar bi se dalo sklepati, da do razlike prihaja predvsem zaradi narave napadov. Leta 1991 je oboroženi spopad potekal po klasični metodi vojskovanja, tj. ena ognjena sila nasproti druge. Spopadi so bili podprti z zračno kampanjo proti znanim iraškim ciljem, bojevanje pa je potekalo predvsem v bolj slabo poseljenih puščavskih območjih. Kopensko vojskovanje se je začelo po mesecih vidnih priprav, kar je civilni populaciji omogočilo umik iz nevarnih con. Bojevanje leta 2003 pa je potekalo v urbanih območjih in njihovi okolici ter gosto poseljenih kmetijskih območjih, s časovno kratko zračno podporo (kombiniranjem), kar je civilni populaciji onemogočilo varen umik (Douglass idr. 2004, 11).

GRAF 9.2: Razmerje NC/C za mnoge konflikte (razmerje med 0,5 in 2,0)

Vir: Douglass idr. (2004, 11).

9.4.2 Vzroki za civilne smrtne žrtve

V tem poglavju bom predstavila tri glavne vzroke za smrtne žrtve neborcev (NC) in visoko razmerje NC/C, kot sta jih v raziskavi predstavila Robert Douglass in Alexander Kott (2004, 11):

NC-1: Nenamerna smrt, ki jo je povzročil neborec, ki je bil prisoten v območju dosega bojnega orožja, v času, ko je bilo orožje odposlano in je bojna glava eksplodirala.

NC-2: Nenatančen ogenj, ki ne ubije ciljanega borca (zato je potrebna ponovitev), ampak ustvari dodatno možnost smrti neborca iz zgoraj navedenega vzroka (NC-1).

NC-3: Napačno usmerjen ogenj, ki je bil nepravilno, vendar natančno usmerjen v neborca v zmotni veri, da je borec nasprotnik. V takem primeru je potreben ponoven ogenj proti pravemu borcu (kot v primeru NC-2), ki ponovno ustvari efekt, da ogenj povzroči smrt neborca, če ta, natančno usmerjen, najde svoj cilj.

Efekti iz vzroka NC-1 so direktno proporcionalni gosti populacije na ogroženem območju in širini dometa uporabljenega orožja. Z uporabo orožja z najmanjšim efektivnim območjem, ki je potrebno za uničenje cilja, se bo zmanjšala tudi smrtnost neborcev iz vzroka NC-1.

Za minimiziranje efektov iz vzroka NC-2 je priporočljiva uporaba orožja z večjim dosegom ter povečano natančnostjo in točnostjo ognja. Ta strategija lahko poveča razmerje NC/C s povečanjem smrtnih žrtev bojnikov kot tudi večjo smrtnostjo neborcev iz vzroka NC-1. Da bi znižali verjetnost smrtnih žrtev iz obeh vzrokov NC-1 in NC-2, se je potrebno fokusirati na povečanje natančnosti in točnosti ognja. To lahko dosežemo s:

- C2 strategijo, ki lahko robotizirano platformo približa cilju, kolikor se le da; ali
- znižamo lokacijsko negotovost cilja; ali
- povečamo točnost ciljanja robotiziranega orožja; ali
- uporabimo drugo bolj točno orožje (zmanjša CEP); ali
- s katerokoli kombinacijo zgornjih navedenih opcij.

Pri vzroku NC-3 je glavna težava detekcija cilja. Ker je ta tema zelo obširna, bomo detekcijo tukaj omenili samo toliko, da prikažemo osnovo za povezavo med verjetnostjo detekcije cilja (P_d – probability of detection) in verjetnostjo lažnega alarma (P_{fa} – probability of false alarm).

9.4.3 Parametrični model kolateralne škode

Da bi lahko ocenili potencialno uspešnost borcev (konvencionalnih sil – sestavljenih iz mož in robotiziranih sil) glede kolateralne škode, sta Douglass in Kott razvila parametrični model, ki se navezuje na tri vzroke smrtnosti neborcev. Zajela sta operativne in tehnične parametre kot so oddaljenost cilja (range to target), verjetnost detekcije cilja (P_d – probability of detection), verjetnost lažnega alarma (P_{fa} – probability of false alarm), obseg delovanja orožja, CEP orožja, točnost ciljanja robota z njegovim orožjem itd. Celotni parametrični model zajema več kot 40 parametrov, vključno z mnogimi aspekti samega orožja in platforme, algoritma poveljevanja in nadzora (C2 – ang. command and control) in drugih prvovrstnih efektov (Douglass idr. 2004, 11).

Za potrebe raziskave je izbran model spopada, ki se odvija v zraku in na kopnem. Uporabljeno je zračno vozilo (upravljano s strani pilota ali robotizirano), ki napade sovražnikovo pehoto na tleh z GPS vodenim strelivom. V model so vključene tudi hipotetične rakete in bombe manjšega kalibra, ki imajo podoben domet kot strelivo (Douglass idr.2004, 11).

V svoji raziskavi sta Douglass in Kott podrobno opisala postopek in formule za izračun vrednosti. Za potrebe diplomske naloge bom uporabila samo rezultate njenega raziskovanja.

9.4.4 Ocena kolateralne škode v robotiziranem in konvencionalnem oboroženem spopadu

Douglass in Kott sta v svojem modelu naredila izračun smrtnih žrtev neborcev v odvisnosti smrtnih žrtev borcev v:

- a) robotiziranem in
- b) konvencionalnem oboroženem spopadu.

Model je bil namenjen, da izračuna kolateralno škodo za napad zrak–zemlja, v katerem so uporabljene hipotetične GPS vodene rakete kratkega dosega za robotizirane borce. Za konvencionalne borce pa so uporabljene hipotetične rakete srednjega dosega in hipotetične

rakete kratkega doseg. Celotni scenarij je baziran na predpostavkah, ki so bile že predstavljene v poglavju 9.3.:

- a) Robotizirani borci se lahko mnogo bolj približajo cilju, preden odpošljejo raketo, kot je sprejemljivo za konvencionalne borce.
- b) Robotizirani borci s sistemom odkrivanja ognja lahko priskrbijo bolj točne podatke o lokaciji sovražnikovega ognja kot konvencionalni borci. (Douglass idr. 2004, 15).

V tabeli 9.2 so razvidni ključni parametri in njihove vrednosti, ki so bile uporabljene in izračunane v raziskavi.

Tabela 9.2: Ključni parametri in izračuni za robotizirane in konvencionalne borce²

	Robotic	Unmanned 1	Unmanned 2
Range To Target (m)	106	300	300
Pd	0.8	0.3	0.3
Pfa	0.0016	0.006	0.006
Target Location Error (m)	1	3	3
Weapon	small rocket	medium missile	small rocket
Blast Radius (m)	3	6	3
CEP of weapon (m)	1	1	1
Density of NC (NC/Km²)	175	175	175
Prob. Kill (P_k)	0.69	0.28	0.15
Prob. Collateral Dmg (P_{knc})	0.05	0.68	0.05
NC/C Ratio	0.07	2.45	0.34

Vir: Douglass idr. (2004, 12).

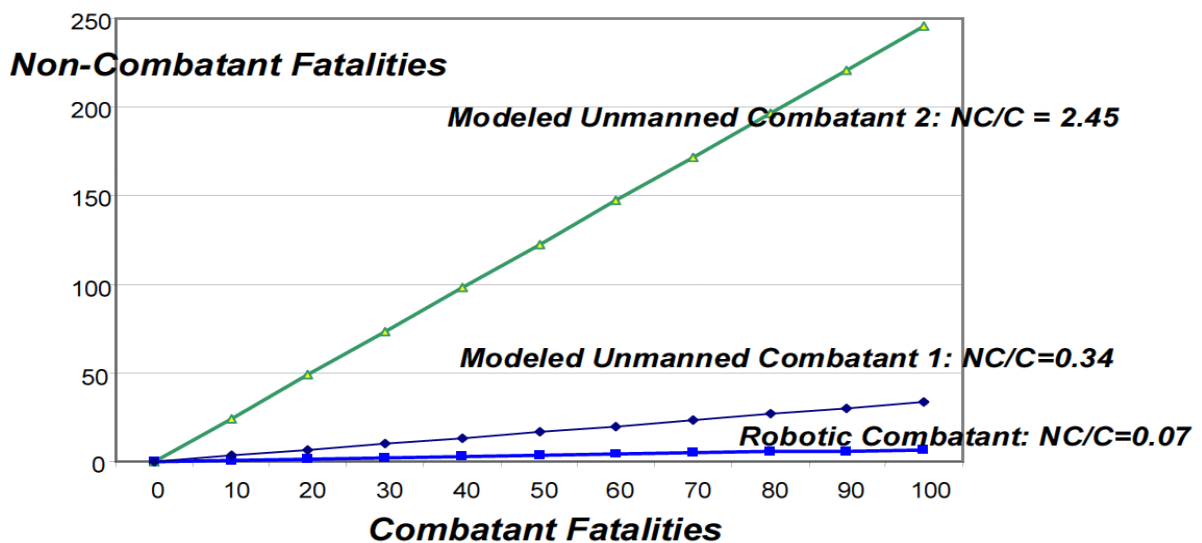
Grafični prikaz 9.3 prikazuje krivulje razmerja NC/C za vse tri primere (robotizirani borci z raketami nizkega dometa, konvencionalni borci z raketami srednjega dometa in konvencionalni borci z raketami nizkega dometa) glede na aplicirane parametre iz tabele 9.2.

² Ključni parametri so uporabljeni v robotiziranem oboroženem spopadu in dveh verzijah klasičnega oboroženega spopada. Simulirani modeli vključujejo hipotetično orožje: rakete srednjega dometa in raketo nižjega razreda 70 mm. Vsi podatki so ilustrativne narave in ne predstavljajo delovanja dejanskega orožja.

Bojni roboti lahko izvajajo naloge z mnogo nižjim razmerjem NC/C kot konvencionalni borci, kar v veliki meri zmanjšuje tudi riziko smrtnih žrtev med neborci. Ključna prednost je v strategiji C2, ki omogoča učinkovite manevre robotiziranih borcev bližje cilju, kot je to mogoče za konvencionalne borce.

Po izračunih se najbolje izkažejo robotizirani borci, saj je vrednost doseženega razmerja NC/C 0,07. To pomeni, da na sedem smrtnih žrtev neborcev pade 100 smrtnih žrtev borcev. Za njimi so se uvrstili konvencionalni borci z orožjem nizkega dometa oz. nizkega kalibra, njihova vrednost je 0,34, kar pomeni 34 smrtnih žrtev neborcev na 100 smrtnih žrtev borcev. Najslabše so se odrezali konvencionalni borci z orožjem srednjega dometa, katerih razmerje NC/C je kar 2,45, kar pomeni kar 245 smrtnih žrtev neborcev proti 100 smrtnim žrtvam neborcev.

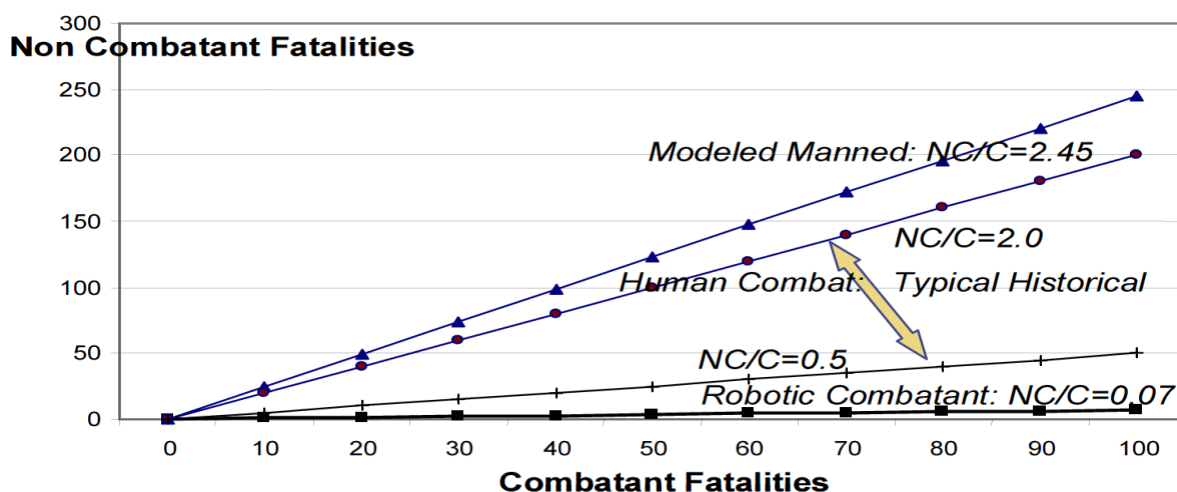
GRAF 9.3: Razmerje NC/C za robotizirane in konvencionalne borce (2)

VIR: Douglass idr. (2004, 14).

Grafični prikaz 9.4 pa prikazuje najboljše rezultate razmerja NC/C robotiziranih in konvencionalnih borcev glede na tipična zgodovinska razmerja NC/C v vrednosti 0,5 in 2,0. Primerjava sugerira, da je robotizirana sila v veliki meri zmanjšala kolateralno škodo kljub ohranitvi ravni smrtnosti proti nasprotnikovim borcem, v kolikor so zadovoljeni naslednji trije kriteriji: hitri manevri v bližini cilja, lociranje cilja z visoko precizno mrežo specializiranih senzorjev ter uporaba streliva nizkega kalibra. (Douglass idr. 2004, 15).

GRAF 9.4: Primerjava izračunanih razmerij NC/C s tipičnim zgodovinskim primerom

VIR: Douglass idr. (2004, 15).

Predstavljen model ocenjuje rizik kolateralne škode, povzročene s strani konvencionalnih borcev in primerljive z zgodovinskim razponom, medtem ko robotizirani borci lahko potencialno zmanjšajo kolateralno vrednost močno pod spodnjo mejo zgodovinskega razpona od 0,5 do 2,0 NC/C (Douglass idr. 2004, 15).

9.5 Dognanja vpliva robotizacije na kolateralno škodo

Vse večja prisotnost naprednih robotiziranih borcev na vojnih območjih vzbuja pomisleke glede povezanega rizika smrtnih žrtev neborcev. V poglavju o vplivu robotizacije na kolateralno škodo sem v ta namen predstavila namišljeni specifični scenarij, v katerem bi lahko bili uporabljeni bojni roboti in bi lahko potencialni riziko kolateralne škode bil velik.

Ključno za analizo kolateralne škode je razmerje smrtnih žrtev sovražnikovih neborcev in borcev (NC/C). Predstavljen je bil model za izračun razmerja NC/C, ki vključuje širok spekter dejavnikov, kot so točnost in učinek orožja, senzorske zmogljivosti in efekti vodenja in nadzora. Zanimivo, model aplicira, da robotizirani borci opravljajo naloge z mnogo nižjo oceno rizika kolateralne škode kot konvencionalni borci, kljub doseganju enakega učinka proti sovražnikovim brcem.

Pri tem moramo upoštevati dve pomembni predpostavki. Prvič, bojni roboti se lahko približajo nasprotnikovemu ognju mnogo bolj, kot bi bilo sprejemljivo za konvencionalne borce. Manjša razdalja omogoča bolj točno ciljanje in uporabo manjšega orožja (z manjšim dosegom) z nižjim rizikom, da bi lahko ogenj zajel neborce v neposredni bližini. Drugič, v

predstavljenem scenariju je osnovno vodilo operacij bojnih robotov vračanje ognja. Bojni roboti uporabljajo vrsto akustičnih in vizualnih sistemov, ki omogočijo identifikacijo in lokacijo nasprotnikovega ognja, in v tem so tudi hitrejši in bolj točni kot ljudje. To zmanjšuje verjetnost nenamernega delovanja proti napačno identificiranem neborcu ali usmeritev ognja v sovražnikovo napačno določeno lokacijo.

Torej lahko zaključim s potrditvijo hipoteze, da uporaba bojnih robotov lahko drastično zmanjša verjetnost kolateralne škode. Glede na to, da tehnologija z vsakim dnem napreduje, bi lahko v prihodnosti prinesla oborožene spopade, kjer bo kolateralna škoda v primeru smrtnih žrtev neborcev minimalna. Povsem drugačna zgodba pa se lahko odvija za druge vidike kolateralne škode (npr. civilni objekti ...).

10 Zaključek

Koncept vojaških ciljev v splošnem mednarodnem pravu je opredeljen v Protokolu I, v 52. členu. Ta definicija vključuje dvostopenjski test, ki zahteva, da predmet po svoji naravi, lokaciji, namenu ali uporabi predstavlja učinkovit prispevek vojaški dejavnosti, in posebej, da uničenje, zavzetje ali nevtralizacija objekta ponuja očitne vojaške prednosti v okoliščinah tistega časa.

Definicija sorazmernosti konvencionalnega mednarodnega prava se najde na treh mestih v Protokolu I v členih 51 (5) (b), 57 (2) (a) (iii) in 57 (2) (b). Zahteva usklajevanje pričakovanih civilnih izgub in pričakovanih vojaških prednosti od kateregakoli sklopa napadov.

Jezik definicije vojaških ciljev iz Protokola I dovoljuje, da lahko vojaške zahteve narekujejo in določajo prakso tako s pridržki kot tudi z ravnanjem v oboroženih spopadih, predstavlja zakonitost pri upoštevanju vojaških ciljev v sklopih ciljev. To združevanje je dovoljeno, a morajo biti nenamerne civilne izgube tudi ocenjene in tehtane skozi celoten niz ciljanj.

Neločljiva povezava med obema pojmom dokazuje komplementaren odnos med vojaškimi cilji in kolateralno škodo – ta vez je "vojaška prednost". Zaradi različnih spreminjajočih se dejavnikov, vključno z uporabljenimi pridevniki, upoštevanimi časovnimi obdobji, naravo ocen in stopnjo subjektivnosti, je ta vez šibka, neposredna in občasna. Dinamike možnih različic splošnega mednarodnega prava iz pojmov, ki temeljijo na sporazumu, ter različnih polemik, iniciativ in reform potrjujejo, da obstaja zelo splošen, a ne univerzalen komplementaren odnos med vojaškimi cilji in kolateralno škodo kot delom sorazmernosti.

Čeprav ta komplementaren odnos predstavlja nekaj nevarnosti, so slednje lahko omiljene s strogo uporabo vsaj dveh kriterijev odločitev ciljanja, to sta določanje vojaških ciljev in ločena ocena kolateralne škode.

Načelo sorazmernosti, ki tehta med kolateralno škodo in vojaškimi cilji, nas privede tudi do moralnega aspekta kolateralne škode. Tukaj nastopita načelo humanosti in načelo vojaške nujnosti. Prvo zagovarja moralni vidik oboroženega spopada, drugo vojaške koristi. Odločitve poveljnika bi morale enakovredno temeljiti tako na načelu humanosti kot na načelu nujnosti, vendar običajno temu ni tako. Poveljnik vse odločitve sprejema na podlagi predstavljenih dejstev in svojih ponotranjenih vrednot. Vse njegove odločitve so

subjektivne narave in se lahko nagibajo tako k humanosti kot nujnosti. Dejstvo, da so v igri določene vojaške koristi in da o tem odloča izurjena vojaška oseba, bo verjetno imelo načelo nujnosti veliko večjo težo od načela humanosti. Kako določiti, kje je tista meja, do katere lahko žrtvujemo nedolžne civiliste za doseganje vojaških koristi, bo večna zagonetka. Osebnostno sem mnenja, da je kolateralna škoda samo dobro opravičilo oboroženih sil za žrtvovanje civilistov. V 8. poglavju sem potrdila hipotezo, da je kolateralna škoda moralno sporna, saj nima določenih mej, kaj je sprejemljivo in kaj ni, ter da se vse odločitve sprejmejo na subjektivni ravni. Zanimivo se mi zdi tudi razmerje med borci in neborci. Zgodovina je pokazala, da je nekje normativ med 0,5 do 2,0. To pomeni, da na vsakega padlega borca, umre od 0,5 do 2 neborca. Vsekakor pa zagovarjam, da je razmerje nad 2 zelo moralno sporno.

Glede na to, da trenutno živimo v svetu umetne inteligence in robotizacije, bi lahko z vključevanjem teh komponent ublažili ali celo izničili smrtno žrtve med neborci. Drugo, pomembno hipotezo, zastavljeno v nalogi, sem potrdila prav z implementacijo robotizacije v oborožene spopade. S hipotetičnim scenarijem in hipotetično uporabo bojnih robotov v simuliranem oboroženem spopadu sem dokazala, da se razmerje med borci in neborci drastično zmanjšuje. Kolateralne škode sicer ne izniči, saj še vedno obstajajo nesreče, ki delno prispevajo k minimalnemu številu smrtnih žrtev med civilisti. Včasih se ljudje preprosto pojavijo na napačnem kraju ob napačni uri in dogodi se nepredvideno.

S proučevanjem in raziskovanjem problematike kolateralne škode sem torej dokazala, da obe hipotezi držita. Torej lahko zaključim s tem, da je kolateralna škoda neizogibna posledica vsakega oboroženega spopada in kot taka je moralno sporna. Z vnosom komponent umetne inteligence (robotizacije) v oborožene spopade lahko kolateralno škodo ublažimo ali jo celo drastično zmanjšamo.

11 LITERATURA

1. Brinc, Darija, Tamara Derman-Zadravec, Branimir Furlan, Tadeja Hafner. 2006. *Angleško-slovenski vojaški terminološki slovar*. Ljubljana: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje.
2. Coady, A. J. 2002. *The Ethics of Armed Humanitarian Intervention*. Washington D. C.: United States Institute of Peace.
3. Christopher, Paul. 1994. *The Ethics of War and Peace*. New Jersey: Prentice-Hall, inc.
4. Conetta C. 2003a. *The Wages of War: Iraqi Combatant and Noncombatant Fatalities in the 2003 Conflict*. Dostopno prek: <http://www.comw.org/pda/0310rm8.html> (15. julij 2016).
5. --- 2003b. *Operation Enduring Freedom: Why a Higher Rate of Civilian Bombing Casualties*. Dostopno prek: <http://www.comw.org/pda/0201oef.html> (16. julij 2016).
6. Douglass, Robert in Alexander Kott. 2004. *Military Robotics and Collateral Damage*. Dostopno prek: <http://oai.dtic.mil/oai/oai?verb=getRecord&metadataPrefix=html&identifier=ADA466008> (1. avgust 2016).
7. *Dopolnilni protokol k Ženevskim konvencijam in Protokol I*. 1977. *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*, 8 June 1977. Dostopno prek: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=D9E6B6264D7723C3C12563CD002D6CE4&action=openDocument> (1. avgust 2016).
8. Fenrick, William J. 1982. *The Rule of Proportionality and Protocol I in Conventional Warfare*. Dostopno prek: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/Military_Law_Review/1982.htm (8. avgust 2016).
9. --- 1997. *Attacking the Enemy Civilian as a Punishable Offense*. Dostopno prek: <http://scholarship.law.duke.edu/djcil/vol7/iss2/8/> (1. avgust 2016).
10. Frankland, Noble in Christopher Dowling. 1976. *Decisive Battles of The Twentieth Century*. London. Sidgwick & Jackson.
11. Fuller, Lon L. 1964. *The Morality of Law*. New Haven: Yale University Press.
12. Green, L. C. 1993. *The contemporary law of armed conflict*. Manchester: Manchester University Press.

13. Greenwood, Christopher. 1993 *Customary International Law and the First Geneva Protocol of 1977 in the Gulf Conflict*. Dostopno prek: <http://www.peacepalacelibrary.nl/plinklet/index.php?ppn=135071755> (30. julij 2016).
14. Hartle, Anthony E. 1989. *Moral Issues in Military Decision Making*. Lawrence: University Press of Kansas.
15. Holland, Joseph C. 2002. *Military Objective and Collateral Damage: Their Dynamics and Relationship*. Dostopno prek: <http://oai.dtic.mil/oai/oai?verb=getRecord&metadataPrefix=html&identifier=ADA440073> (1. avgust 2016).
16. Hurka, Tom. 2015. *Tom Hurka on Collateral Damage and Human Shields*. Dostopno prek: <https://whatswrongcvsp.com/2015/10/26/tom-hurka-on-collateral-damage-and-human-shields/> (2. avgust 2016).
17. Ignatieff, Michael. 2000. *Virtual War*. New York: Picador USA.
18. ICRC – International Committee of The Red Cross. 2001. *Treaties and Documents*. Dostopno prek: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreaties1949.xsp> (15. julij 2016).
19. ICTY. 2000. *ICTY Committee Report*. Dostopno prek: <http://www.icty.org/en/press/final-report-prosecutor-committee-established-review-nato-bombing-campaign-against-federal> (5. avgust 2016).
20. Josephson, Michael. 2002. *Making Ethical Decisions*. Marina del Ray: Josephson Institute of Ethics.
21. Kott, Alexander in Robert Douglass. 2004. *Military Robotics and Collateral Damage*. Dostopno prek: <http://oai.dtic.mil/oai/oai?verb=getRecord&metadataPrefix=html&identifier=ADA466008> (1. avgust 2016).
22. Leech, Garry. 2014. *ISIS are barbaric savages but what should we call US mass murderers of civilians?* Dostopno prek: <http://peacenews.org/2014/08/25/isis-barbaric-savages-call-us-mass-murderers-civilians-stop-war-coalition/> (3. avgust 2016).
23. Levie, Howard S. 1980. *Protection of War Victims: Protocol 1 to the 1949 Geneva Conventions*. New York: Oceana Pubns.
24. McKeogh, Colm. 2002. *Innocent Civilians: The Morality of Killing in War*. New York: Palgrave.
25. McMahan Jeff in Robert McKim. 1993. The Just War and the Gulf War. *Canadian Journal of Philosophy* 23 (4): 17–85.

26. Melendez, Carlos. 2010. *US Bombing In Herat Kills Civilians*. Dostopno prek: <https://com240.wordpress.com/2010/03/31/us-bombing-in-herat-kills-civilians/> (4. avgust 2016).
27. Meyer, Major Jeanne M. 2001. Tearing Down the Fagade: A Critical Look at the Current Law on Targeting the Will of the Enemy and Air Force Doctrine, 51 A. F. L. Rev. 143: 89–105
28. Nash, William L. 2002. The Laws of War: A Military View. *Ethics and International Affairs* (16): 14.
29. Human Rights Watch 1991. *Needless Deaths In The Gulf War. Civilian Casualties During the Air Campaign and Violations of the Laws of War*. Dostopno prek: <https://www.hrw.org/reports/1991/gulfwar/> (5. avgust 2016).
30. Normand, Roger in Chris A. F. Jochnick. 1994. *The Legitimation of Violence: A Critical Analysis of the Gulf War*. Dostopno prek: <https://www.scribd.com/doc/27835652/The-Legitimation-of-Violence-1-A-Critical-History-of-the-Laws-of-War-Chris-Jochnick-Roger-Normand> (1. avgust 2016).
31. Parks, W. Hays. 1990. *Air War and the Law of War*. New York: Picador USA.
32. Pečenik, Aljaž. 2012. *Mednarodno-pravna ureditev kolateralne škode v oboroženih spopadih*. Diplomsko delo. Maribor: Univerza v Mriboru, Pravna fakulteta.
33. Roblyer, Dwight A. 2003. *Issues of Morality and Decision Making in Minimizing Collateral Casualties*. Dostopno prek: <http://oai.dtic.mil/oai/oai?verb=getRecord&metadataPrefix=html&identifier=ADA424627> (15. avgust 2016).
34. Sancin, Vasilka, Dominika Švarc in Matjaž Ambrož. 2009. *Mednarodno pravo oboroženih spopadov*. Ljubljana: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje.
35. Shaker, M. Steven in Alan R. Wise. 1988. *War Without Man*. Virginia: Pergamon – Brassey's International Defense Publishers, inc.
36. Shapiro, Stuart C. 1992. *Encyclopedia of Artificial Inteligence*. Second Edition. New Jersey: A Wiley Interscience Publication.
37. Spaight, J. M. 1933. *Air Power and War Rights* (2. ponatis). London: Gale, Making of Modern Law.
38. Sruk, Vlado. 1999. *Leksikon morale in etike*. Ljubljana: Cankarjeva izložba.
39. Sun Tsu. 1996. *Umetnost vojne*. Ljubljana: Založba Amalitti.

40. Hague Convencion. 1923. *The Hague Rules of Air Warfare – Law of War*. Dostopno prek: http://lawofwar.org/hague_rules_of_air_warfare.htm (2. avgust 2016).
41. Turner Johnson, James. 1999. *Morality and Contemporary Warfare*. New Haven: Yale University Press.
42. USAF. 2003. *USAF Basic Doctrine*. Dostopno prek: [www.bits.de/NRANEU/others/END-Archive/USAF-afdd1\(2003\).pdf](http://www.bits.de/NRANEU/others/END-Archive/USAF-afdd1(2003).pdf) (1. avgust 2016).
43. Walzer, Michael. 1977. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. New York: Basic Books.
44. Warden, John A. III. 1995. The Enemy as a System. *Airpower Journal* 9 (1): 40–55.
45. Wasserstrom, Richard. 1989. *War, Morality, and the Military Profession*. Boulder: Westview Press.
46. Ženevska konvencija. 1949. Dostopno prek: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/GC_1949-I.pdf (2. avgust 2016).